I. Értekezések.

A' Magyar Nemzet nem Finn származatú.

Nincs könnyen egy nemzet a' Magyaron kivül, melly a' maga eredetéröl, annyi hazai és külföldi, értö és nem értö Irókat, fejtegetöket, ágoztatókat számlálhatna. Minthogy pedig azok a' szövétnekek, mellyeknek világánál az igazat többnyire fösvényen zár alatt tartó régiségnek homállyában járnunk kell, hol bádgyadtan pislognak, hol egészen el alusznak: éppen nem csoda, hogy a' röstök kincset fürkészök sokszor csak sötétben tapogatván eggyik bizonytalanságból a' másikba esnek, 's ki jobra ki balra váttanak. Keményem Cicerónak mondását de off. L. I. „Labi, errare, nescire, decipi, et malum, et turpe ducimus". Mert az Iró minden elmélkedése mellett csak ember, és szintúgy hibázhat, valamint a' legvigyázóbb járó megbotolhatik. Buzoghat, éghet is az igazságért a' Fáradó, mélyen hathat a' Fejtegetö, de ingyen se hitesse el magával, hogy csalatkozhatás meg nem szökheti véltte szerint szerencsés találmányát. Bocsánat néki, ha a' kútföknek fel nem leléséböl, ha a' Kalaúznak hol vétketlen botorkálásából, hol készántag csalóka mutogatásából történik tántorodása. E' fellül hányszor megszakad a' vezér-fonál? A' leg-

régibb Történet jegyzők hányszor útfélen hagynak bennünket? A' mi különösen minket Magyarokat illet: a' tatárpusztítás, Mátyás könyves-szekrénnyének semmivé léte; 's az utánna következett záporok, milly, 's mennyi hízagot csináltak hazánk históriájában, a' mit valaha kipótolhatni minden reménység el enyészett. Bünös ellenben a' Vizsgáló, ha ötet hiú fellengzés ragadozza; szenvedhetetlen, ha kanyargó röpködésére a' csipös vagdalkozásnak szelleme füz szárnyakat, annak vállaira, ki bizton, 's inkább rideg tetszésből, mint megnyugtató okoskodásának győztével, azt, a' mi régen gondolott képekkel feláradt fejében elejénte megfoganodott, el határozva kimondja.

Igy bánnak már nem kevés időn által némelly Irók magyar nemzetünknek származtatásával, kik diesö Eleinket, a' halhatatlan névre bizonnyal méltókat, egy fészek-fentöknek hagyott ingoványos füstös szuglyából, holmi éhhelhaló tompa ember csordáktól származtatni körmök szakadtáig mesterkedvén, nem a' nemzetek csavarékos történetét rónára hozni, megvilágositani, hanem bennünket, Atyáink örök érdemeit méltán becsülö fiakat, a' sunyorgó világ piarczán nevetségesekké tenni egymással vetekednek. Olly szinnel is tudák ök az ínnyeknek kedves képet festeni, hogy a' mit rajta láttatni kivántak, néhány, úgy gondolom, jó és egyenes szívü hazai Iróinkkal is látottnak 's valónak lenni el hitetnék.

Ezek között találom Engel Kerestel Urat, ki: „Disqvisitione critica, qvo in loco nunc adhuc cognitio nostra de Hungarorum origine et cum aliis gentibus affinitate posita sit? — Viennae. 1791." felölünk el végez-

te: Hungaros ultima sua origine esse Fennos. (p. 117.)

Kettőt jegyzek meg elöljáróban. 1) Fogtatónak látszik előttem Engel Úrnak ultima origó-ja; mert ha ezzel a' legutólsó származást, az az: a' Magyaroknak utólsó helyekből való kimozdulásokat, 's Európába lett béköltözéseket akarja értetni: úgy a' mondás nem ejti ki a' dolgot, mert ezt a' helyet eredetinek mondani nem lehet. Mivel tehát ez a' szó: utolsó, az eredet mellé van téve: értem rajta azt a' legrégibb, legutólsó üdöt, és helyet, mellyre emberi igyekezés, a' történet jegyzések felhányása, és nyomos vizsgálódások által viszsza, vagy felmenni lehet; szinte úgy, mint mikor eggyik országból a' másikba megyek, által utamban a' legszélsö falut vagy várost értem utólsónak. 2) Nem szándékom tulajdonképpen Nemzetünknek honnan eredését kibontani, ámbár el kerülhetlen, hogy közben közben erről is szót ne tegyek; csak azt igyekezem megbizonyitani, hogy Eleink nem finn származatuak, annyival kevesebbé Finnok.

Előbb mint ehhez fogjak, szükséges Engel Úrnak támaszokait felhoznom. Ő így adja elö: (l. c. p. 113).

1) Minekelőtte a' Szlávok a' Duna vidékeiről felkerekedvén Cseh, Lengyel, és Orosz országokban kiszéllyednének, az Orosz birodalmat többnyire Fenn, vagy mint Thunmann nevezi, Ugrikus népek lakták, a' Bálti tengertől a' Volgáig hoszszú lánczot formálván. Mert 460-tól fogva a' Hunnusok dolgaiknak megcsökkenésével az ugrikus népek gyarapodtak, 's Európának és Ázsiának öszsze érö határait bétöltötték. Az ötödik században a' Szlávok ezt a' finnlánczot megszakasztották.

Része a' jeges Lappóniába, Finnmarchiába, Grönlandba; része a' hideg Szibériai tájokra takarodott. Mivel pedig a' Magyarok (Hungari) ugyan azon fenn, vagy ugrikus nemből valók, mellytől 625 táján el válván különös nemzetet formáltak, nem lehet csodálni, hogy Sajnovics és Hell: „de affinitate lingvae lapponicae" Wölldik „de affinitate lingvae grönlandicae", és Fischer „de affinitate lingvae Wogulicae" értekezéseket irtak. — Fischer saját kezével 307. válogatott szavakat irt öszsze, mellyekkel ugyan azon dolognak jegyzését: a' Kalmukoknál, Buchároknál, Tatároknál, Ostjákoknál, Tungusoknál, Siránoknál, Assánoknál, Magyaroknál, Grúsoknál, Samojedoknál, Morduánoknál, Fennoknál, Wotjákoknál, Tseremissoknál, Tschuwaschoknál, Woguloknál, (kik az Orosz Évkönyvek szerint Ugritzoknak neveztetnek, és nyelvekben a' Magyarokéhoz legközelebb járnak), Permeknél, Manshuroknál, Sináknál, Tangutoknál, Kaibaloknál, Burétáknál, Teleutáknál 's a' t. öszsze hasonlítá". — Dolog ám ennyi nyelvet úgy érteni, hogy öket egy harmadikkal critice öszsze hasonlítani lehessen!

2) „Fischernek különös és tulajdon vélekedése; hogy a' magyar nyelvben sok tatártörök szó lappang; mire ő jeles, de kevés, csak tizenkét számra menő példát hozott fel".

Ezek azok a' támaszokok, és nem többek, mellyekből annak kell következnie, és ugyan kétségenkivül, hogy a' Magyarok eredetképpen Finnok.

Fenn nem akadnék azon, hogy Engel Úr a' szapora finn tőkében annyi nemzetekkel, népekkel, és ember-csordákkal, 's még a' Grönlandiakkal is öszsze atyafiasít bennünket, ha

okai meghajtanának. De ám lássa, a' ki olvasta, miként lehessen azokból kifaragni, hogy a' Magyarok eredetképpen Finnok.

Abból ugyan, hogy Európának és Ázsiának megyéjét hajdan Finnok lakták; hogy ezeket a' Szlávok kétfelé űzték; hogy falkája Lapponiába, Finnmarchiába, Grönlandba, falkája a' hideg Sziberiai tájokra vetödött: a' kérdésben forgó dologra semmi ki nem jö. Azt pedig, hogy a' Magyarok ugyan azon Fenn vagy Ugrikus népfajtuak, kik 625-ben a' Finnoktól el szakadván különös nemzetet formáltak; nem feltenni, hanem megmutatni kellett volna, mivel éppen ez az, a' mi a' dolognak erejét teszi.

Azt keresem: Eggyek-e az Ugerek a' Finnokkal? a' nagy finntökéből szakadtak-e ki? és ugyan 625 táján? szóllok végre ahhoz, mennyiben igaz, és mennyit nyom az a' magyar és finn nyelv között való, 's annyiszor el énekeltt atyafiság?

I. §.

Nekem úgy tetszik, hogy Fessler Úr, (Die Geschichte der Ungern. Leipzig. 1815.) mélyebb belátással, nagyobb gyökerességgel, 's hitelre méltóbban feszegeti a' dolgot, mint azok, kik Engel Úrnak pálczát nyújtottanak. Ez a' derék Iró, ki mind egyébb tudományokban, mind különösen Hazánk szövevényes történeteiben való jártasságát a' tudós világgal megismértette; ki a' magyar nemzetet, annak karakterét, külsejét, belsejét, nem szedett vedett hirhallomásokon épült irásokból, hanem mint született 's Györött nevelkedett magyar fi, valóban isméri, nyelvünket tökélletesen érti, beszélli; ez a' derék Iró mondom, eképpen értekezik: (S. 174). „A' Finnok

nem voltak Ugerek, vagy Ugrikus nép, hanem ök a' szomszédságokban megtelepedett Magyarokat Ugereknek, Ugriknak hitták az Ugor, vagy Ogur, vagy Oegur szótól, melly az Ostyákoknál annyit jelent, mint magas, sudár? Annak erösségére, hogy a' Magyarok így nem nevezték magokat, szót sem vesztegetek; ha csak a' szó ágaztatásokat kelleténél meszszebb vivöknek örömökre nem mondom, hogy ök magok is nevezhették így magokat az UGOR szótól, mivel igen jól ugrottak a' harczban ellenfeleikre. De e' mellett a' szomszéd népek nevezhették öket, a' mint nékik tetszett, valamint a' Finnoknak is ez a' nevezet: Finn, másoktól adatott; mert ök magokat tulajdon nyelveken Suamolain-oknak, az az: mocsár, vagy posvány lakosoknak hijják. (L. Länder, und Völker-Kunde. IV. B. N. 5. S. 417). Igy mi a' Deutsch-ot Németnek, a' Preuss-t Burkusnak, az Italus-t Olasznak nevezzük; mások másképpen. Lehet tehát, és vagyon ugyan azon nemzetnek többféle nyelven többféle neve, a' nélkül, hogy az a' nemzet a' névnek erejénél fogva ehhez vagy ahhoz tartoznék. Nevezhették tehát a' Finnok az ö vidékjeiken egykor lakó Magyarokat Ugereknek a' nélkül, hogy ezek ő velek köz származatuak, vagy éppen eggyek lettek volna: miképpen mi azért Németek vagy Tótok nem vagyunk, mivel amazok németesen Ungereknek, emezek tótosan Uhereknek; és Törökök sem, mivel a' Byzantzi Irók Turkoknak neveznek bennünket.

De az is meglehet, hogy ez az Oegur, Ogur, Uger, el nevezés nem egyre határozott, hanem jelentéséhez képest több nemzetre kiterjedö volt, szinte úgy, mint a' Scytha, Hunnus, és Turkus nevezet, melly mindeggyik

több népet jegyzett néha ugyan azon egy, néha külön külön fő alatt. Az bizonyos, hogy az Avárokat a' Szláv nemzetek szintúgy nevezték, mire maga Engel Úr mutat, holott l. c. p. 62 Pelzelből (Geschichte v. Böhmen. Prag. 1. Th. 1774.) ezen szavakat írja ki: „Das Andenken der Awaren oder obrn erhält sich noch in dem böhmischen Wort Obr, welches einen Riesen, oder gewaltigen Mann bedeutet", Ez éppen eggyez Fessler Úrnak említett felhozásával az Ugor vagy Ogur szóról, mellytől az Obr a' kimondásban mennyire üt el, az ép fül érezheti.

Engel Úr a' Bolgárokat is az Ungerekhez toldja, holott p. 63. írja: „Beatus Thunmannus vero egregie docuit Bulgaros hos, (az európaiakat érti), fuisse populum ungricum, sed slavorum sibi subjectorum mores, lingvam, et reliqua adoptasse". Igy már tehát Finnok, Avarok, Bolgárok, mind Ugerek, az az: Magyarok; és ezek közül az elsők kikötőleg most is magyarúl beszélnek; az Avarok el enyésztek. Az európai ungricus, vagy is magyar Bolgárok pedig; az a' nagy, hadviselő, sokáig jelesen uralkodó nemzet; noha egy csomóban, és ugyan a' Magyarok tövében laktak; 's noha neveket még ma is viselik: nyelveket, nemzeti szabásokat, 's minden egyebeket, az általok meghódított Tótokéval felcserélték, ámbár üdejek és alkalmatosságok volt volna Árpádtól kezdve mostanig ungrikus attyokfiaival egy nyelvben, egy törvényben, egy fő alatt egy nemzetté forradniok; hogy ugyan azok lennének, a' kik valaha voltanak, Magyarok. Hálá és dicsőség tehát a' Magyarok virrasztó Istenének, hogy anyai nyelvünkkel, annyi viszontag-

ságok között úgy nem jártunk, mint a' többi Ugerek!

Volt tehát ugrikus nép, és ez magyar: mivel a' Szlávok és Finnok szomszédjaikat, a' Magyarokat így nevezték; de az ki nem fejlik, hogy ezek az Ugerek Finnok, 's hogy a' Magyarok finn származatuak, vagy szinte szakasztott Finnok lettek volna.

Az is állítva ugyan, de megmutatva nincs hogy „625 táján a' Fenni nagy tőkétől egy csapat el vált volna, és ez tenné a' magyar nemzetet". Ennek az el válásnak történetes mozgását, az elváltaknak merre tartásokat, 's végső megállapodásokat, miként a' hasonló esetekben történni szokott, 's a' mit a' vitatónak okvetetlenül elő számlálnia kell, akarnám én Engel Úrnál olvasni. De ő e' helyett kielégít azzal, hogy Nestor írja: „A' fehér Ugerek Heraklius Császár alatt kezdettek lenni, 's mint ennek szövetségesei a' Kazulokat *) zaklatták". De tudjuk-é ebből, hogy ezek a' fehér Ugerek, Finnok, vagy finn-ugerek voltak? mert ezt keressük. Bizonnyal nem! söt Nestor szerint Engel Úr felhozásából l. c. p. 61. Avarok voltak. „Avarum patriam Nestor non indicat, refert attamen eos sub signis Heraclii Imperatoris contra Persas militasse". Ha csak ezeket úgy nem kell közletnünk, hogy az Avarok és Magyarok egy nemzetet tettek, mint némellyek akarják; vagy hogy mindeggyik tulajdon maga neve alatt vitézkedett Heraklius táborában. Ez pedig az Avarokra nézve meg nem áll, mert ők Ázsiában már 600 előtt szétt szóratták. L. Fesslert l. c. S. 215. Utólsó tanyájok volt az Altai hegy és az Ili folyó

*) Kazulok, Persák. L. Sokf. IX. D. 67 l.

közt. Az uralkodó Turkus törzsöknek igájából kiszabadúlni kivánkozván, véle hadat kezdettek. Az ütközetet el vesztették. Része a' Mongolok határjára vetödött, 's hihetö, hogy idöjártával velek összve olvadt. Része hosszú csavargás után Európában szállott meg (Cf. Pray Dissert. 9. p. 219). Amazok 600-tól a' Kazuloknak nem árthattak. Ezek nem hogy a' keleti Römaiakat védték volna, inkább már II. Justinuson annyira rajt hajtottak, hogy ez kéntelen vala tölök a' békes szomszédságot esztendönként nyolczvan ezer aranyon megváltani. (L. Kérit. Impp. Orient. p. 139). — Heraklíusnak sem voltak jobb akarói. Sőt az ő igyekezeteit a' Kazulok ellen gyakorta megrontották, 's kevésben múlt, hogy 626. Konstantinápolyt el nem ejtették „inita (Persae) cum Avaribus, hostibus Byzantinorum perpetuis, armorum societate. (Idem. l. c. p. 170). Annyival is hajlóbbak valának ezt cselekedni, mivel a' Római Császár frigyeseinek a' Turkusoknak, mint az ő nemzetek el oltóinak esküdt ellenségei voltak.

Tehát tulajdonképpen micsoda nemzetbéliek voltak azok, kik Heraklíust 626. Chosroes ellen segítették? hogy Nestornak fehér Ugerjeit kitanúljuk. Ezek a' görög Iróknál Turkusoknak neveztetnek, kik a' Császár' ösztökélésére Zebeel Vezérjek alatt a' Kazul tartományokat 40 ezer fegyveressel pusztították. De a' Turkusok nem most kezdettek elsöben a' Byzantzi Császárokkal barátkozni. Már II. Justinussal 569. követség által a' Kazulok ellen szövetségre léptek, elöbb mint az Avarokat Ázsiában összze törték. Még ugyan abból, hogy ezek Turkusok voltak, és hogy a' Byzantzi Irók a' Magyarokat is széltében úgy nevez-

ték; nem csak a' régibb, hanem Árpád Magyarjait is, (Symeon, Continuator, Leo Gramm. Zonaras, Kérinél l. c. p. 274.) világosan nem tudható, Magyarok voltak-e? mert ez az el nevezés nálok nem mindenkor és kirekesztőleg jegyez Magyarokat.' De az nyilton nyilván való, hogy Finn-ugerek nem lehettek. Nagyobb világosságúl tekintsük meg ennek a' szövetség kötésnek egy körűlállását:

A' Turkus Csákánnak Dsabulnak követségét Justinus Zemarkusnak küldésével váltotta fel. Ez viszsza útazásában a' Jaik és Etel környékén Hugurokra ütközött. „Justinus legatum nomine Zemarchum ad Disabulum summa potestate Turcis in octo tribus divisis, imperantem mittit". Tehát még ekkor a' nyolcz turkus nemzetség egy fő hatalom alatt volt; és ezen nyolcz közűl eggyik sem vala finn, vagy finn-uger; volt pedig egy Moger, vagy Magyar (L. Fesslert. l. c. S. 185). — „Is longo profectus itinere per fines Ongororum transiit, ab eorum Duce, Turcis tunc obnoxio commeatu, rebusque necessariis adjutus". Hol találta pedig Zemarkus ezeket az Ongorokat vagy Hugurokat, el beszélli Menander Prot. „Zemarchus autem attigit ripas non solum fluminis Hich, sed etiam Daich, et rursus per alias paludes Atilam, inde ad Huguros". (Kérinél l. c. p. 139). És tovább: „Meminit Ongororum etiam Agathias p. 55. — Simocatta meminit p. 258. gentis praevalidae Ogor". Ezek az Ongorok, Hugurok, Finnok vagy finn-ugerek nem lehettek, mert Zemarkus őket a' Kaspiumi tengernek azon a' környékén találta, honnan az Etel folyót magába veszi, hová még a' Finnisták sem szállítnak ez időre Finnokat. Tulajdonképpen Turkusok, az az Törökök sem

voltak, mert tölök megkülönböztetnek. Pray Úr Kozároknak állítja öket. (Dissert. p. 59.) Fessler Úr is Kozároknak véli öket voltaknak lenni. „Diese Huguren aber waren Chazaren, welche damals an dem Caspischen Meere an der Wolga und in der Stadt Balangiar (Astrachan) wohnten". (S. 205). De Fessler Úr maga megismeri, hogy a' Chazar név néhol Mazar, az az: Magyar helyett jelenik meg. Igy S. 255 írja: „Dass an der Kuma, also im Madsarischen Gebiete noch im Jahre 799 ein Chakan, kein Mongolischer, auch kein Tatarischer, sondern ein Magyarischer war, beweiset auch das Zeugniss des Elmacin. Anno 183 (799.) egressi e porta portarum (das ist: porta Kaukasi) Harari, (Elmacin schrieb warscheinlich Chazar; Doch Chazaren waren es nicht, denn diese sassen um diese Zeit schon zwischen dem Donez und dem Dnieper: also Mazari, wie Constantin Porphyrog. sie nennt.) magnam cladem Musliniis intulerunt". etc.

Hogy a' Mazarok szinte azok, kik a' Magyarok, ezt találom Kérinél l. c. p. 275. feljegyezve: „Mihi plane persvadeo Mazaros hos, (t. i. kikröl Constant. Porphyrog. írja, hogy a' Besenyödöket az Etel mellül el verték.) eandem plane cum Ungaris fuisse gentem, ac perperam Porphyrogenitum inter hosce Turcos, (azok a' Magyarok, kiket a' Besenyödök a' Duna mellett találván, onnan el szorítottak) et Mazaros discrevisse. — Magyaros Ungari lingva sua se appellant, et jam olim appellaverint; unde apud Porphygrog. vox Mazari; ita enim hodieque orientales populi Ungaros nominant, quod liquescens illud gamma aliter proferre non valeant". Ugyan ö, ezeket a' Hugurokat, vagy Praynak Chazarjait, vagy

a' napkeleti Iróknak Turkusait, kik a' Chazar és Turkus nevezetet sokszor egymás helyébe teszik, — Dissert. p. 59 egyenesen Magyaroknak tartja. „Quid vetat eandem hanc ipsam dicere gentem, ex qua Hungari moderni prodierint? Pro qua opinione et vetus traditio, et fluminum descriptio, — et denique eadem hodiedum apud gentes sarmaticas appellatio facere videtur". l. c. p. 139. Pray Úr is ezt hiszi l. c. Mert minekutánna Anastasiusból megmutatta, hogy a' görög Irók a' Chazar és Turkus neveket egymásért el el cserélik, utánna teszi: „És ugyan ezek azok a' Turkusok, (Heraklius és Dsabúl üdejéről van a' szó), kikről Theophanes 521-re írja, hogy őket Justinus Habad ellen meghítta, 's kiket ugyan ő Hunnusoknak, Zonarás pedig Hungarusoknak, 's hazájokat Hungariának nevezi".

Már akár Dsabulnak Turkusai tulajdon értelemben Törökök, akár a' nagy Turkus tökének magyar nemzetsége; és akár Menandernek Hugurjai Kozárok, vagy Magyarok voltak: annyi bizonyos, hogy 1) Voltak 625. előtt Ongorok, Ogurok, vagy Hugurok. 2) Hogy sem ezek, sem a' Turkusok, Finnok, vagy finn eredetűek nem voltak. 3) Hogy az Ongorok, Hugurok, kiket az Ugerektől kétségkivül csak a' változtatott leírás különböztet, nem 625 táján, nem is a' Finnoktól szakadtak el; mert már 50 esztendővel előbb a' Volga torkolatjától fogva keletnek, az Altai hegyek felé derék, és magában álló nemzetet tettek, melly egyenes ágon azoktól származott, kiket Theophanes 521-re Hunnusoknak, Zonaras Hungarusoknak neveznek. A' mi több, Turkusok, az az: Magyarok, a' Kaspiumi tengernek keleti oldalán már 430. körül úgy jelennek meg, mint kik

a' Kazulokkal változó szerencsével megmérkeztek. Praynál. Diss. p. 60.

Előbb, mint a' fehér Ugerekről szóljak, méltónak tartom Engel Úrnak Nestorra tett igazítását megemlíteni. (Geschichte des Königr. Ungern. Tübingen. 1811. S. 3). „Hogy ez a' nevezet: Ugri bieli, fehér Ugereket, az az: Kozárokat jelent, mint Schlözer véli, nem hiszem. Inkább olvasom Boltinnál: Ugri velii, nagy, hatalmas, népes Ugerek, az Ugritseknek ellenekbe állítva, kik kevés számmal az északi Sziberiában el maradtak". Tehát az is bizonytalan, voltake Ugerek, kik fehéreknek neveztettek. Azonban ez akármint legyen, rólok Fessler Úr így ír: (L. c. S. 220.) Melly üdőben költöztek légyen ki, és mikor oszolhattak fehér és fekete Ugerekre, nem lehet kivenni. De 625 előtt kellett történni. Mert azokat a' Turkusokat, kik ezen esztendőben (626). Herakliusnak a' Kazulok ellen 40 ezerrel segítségül kiállottak, csak a' turkus birodalomnak feloszlásához képest nevezik Turkusoknak. Theophanes hibásan napkeletieknek; Nestor jobb tudósításokból fehér Ugereknek". (Ugre bieli). — Hogy Kozárok nem voltak, tudósan megmutatja. „Ők tehát, folytatja Fessler, Nicephorusnak nevezése szerint Turkusok; a' névnek jegyzéséhez képest pedig fehér Ugerek, Magyarok voltak, kik a' Török és Kuma folyók között megtelepedtek, melly utólsónak partján a' nagy Madsar várost el foglalván, saját nemzetségekről nevezték el. Ezek a' Kúmai török-magyarok foroghattak Konstantinus Porphyrogenetának eszében, holott a' Besenyődőket, midőn még a' Jaik és Volga között tanyáznának, egy oldalról Uz, másikról Magyar szomszédokkal ke-

riti be. „Sciendum est Pacinacitas a principio ad Atel et Geich flumina habitasse, iisque conterminos fuisse populos, qui Mazari, atque Uzi cognominantur etc. De administr. imp. c. 37. apud Stritter" *).

Finnok voltak-e azok, vagy Finn-ugerek, kikről itt szó vagyon? Nem ugyan, 's nem is lehettek; a' mit a' figyelmetes vizsgáló az ed-

*) Bessi, Bisseni, Pacinacitae; az Orosz Iróknál Pecsenegek. Ezeket Sándor Ur sokfélejében Besenyeieknek, Besenyei Kúnoknak irja; én a' könnyebb hangzásért, 's rövidebb ejtésért Besenyödöknek. Pray Úr azt tartja (Dissert. 7. p. 169.) hogy kiket Zsolt Vezér a' Mosonyi tajakra szállitott, Magyarok voltak. „Nullum mihi dubium est in Bissenis — Patzinacitas hungarici sangvinis populum designari". — Kik pedig most azt a' vidéket lakják, Bosnyából származtak oda, 's késöbben a' Horvatokkal öszsze keveredtek; és innen az ö Boszner Krabat nevek. — De ez a' vélekedés ott nincs megbizonyitva. Inkább hihetö, hogy a' mostani lakosok éppen azoknak ivadéki, kiket Zsolt Vezér oda szállitott. Mert valamint Anonymus c. 57. irja: „in eisdem partibus dedit castrum construere Ruthenis, qui cum Almo duce avo suo in Pannoniam venerant, et in eodem confinio ultra lutum Musun collocavit etiam Bissenos non paucos habitare", — úgy van most is. Áll a' Lajtán túl Oroszvár; (Castrum Ruthenorum) áll mellette a' téres Besenye (most Bezenye) nevü falu, 's Austria felöl a' Magyar széleken számos, mind horvátos nyelvü falvak; nem Wasser, nem is Boszner, hanem Biszner Krabaten; azon fehér Chrobátoknak származéki, kik Arpádnak bejöttekor a' Száva mellé el bujdosott nemzetségtöl megválván, magokat a' győzödelmes alá vetették, 's kiket utobb a' böles Vezér Zsolt az önként beköltözött Oroszokkal öszsze olvasztván, a' Besenyödökkel eggyütt végsereggé formált, 's az Ország széleire helybeztetett, nem a' Lengyelek vagy Oroszok felöl, kikkel nemzetség és nyelvbéli rokonságban lévén, félhetö volt, ne hogy árulók legyenek: hanem „pro defensione regni sui, ut ne aliquando in posterum furibundi Teutonici propter injuriam sibi illatam fines Hungarorum devastare possent. Ezek a' hajdani véghelyiek tehát nem kevert Bosnyák és Horvátok, hanem a' Kárpati hegyekböl eredett Orosz-horvátok, és az Atelközböl bejött Besenyödök valóságos maradéki. Ök most is hivek ösi nyelvekhez; és megnémetesitéseknek mindeddig keményen ellentállottak; ámbár úgy tudnak németül, mint anyai nyelveken. Gyanakszom, hogy a' Györ Vármegyében, közel a' Mosonyi szélekhez fekvö Bezi nemes magyar falunak is hajdan a' Bessusok adtak nevet.

dig

dig mondottakból kivehet. De nagyobb világosságnak okáért lássuk, hol állott akkor Heraklius Császár, midőn ezt a' segítséget sürgette? Ő a' tábornak harmadával a' Láziak tartományában igazgatta a' hadat. Ide várta a' segéd sereget. Innen ütöttek eggyesültt erővel a' Kazulokra. De a' Turkok foganatos szolgálatot tévén Herakliusnak, már Septemberben haza takarodtak. Itt az a' kérdés: ha a' Finn-ugerek 625. váltak is el a' finn-tőkétől, és ha költözködésekben semmi meg nem akasztotta is őket; közben voltak pedig a' Bolgárok, Besenyődök, Kozárok; ezen a' helyen hogyan kérhetett tőlök Heraklius, a' szapora foganatra számottartó hadvezér, segitséget. Vagy miért nem inkább eggyikétől az említett nemzetek közül, mellyek a' Római birodalmat közelbről érintették, mint a' Kámánál, és az észak felé fellebb lakó Finn csapatok? Illy rövid idő közben, a' Finnok, illy távulról hogyan kapcsolhatták magokat a' Császár hadához? Illy ismeretlen, nem más, mint ember csoport Vezetőjének, mi okossággal 's szemeremmel ajánlhatta a' nagyravágyó Császár Eudoxia leányát feleségül? Ez a' segéd sereg Septemberben megindúlván, és pedig alius post alium, (Kéri l. c. p. 171.) mikorra érhetett haza? és hová haza? a' Kámához? vagy még bellebb északra? Tehát azoknak, kiktől Heraklius segitséget nyert, közelebb kellett lakniok Lazikához, közelebb a' Kazul birodalomhoz. Tehát a' helynek fekvéséből, mellyen a' segitséget nyújtható nemzetet vagy csak gondolhatni is, látható, hogy a' Magyarok a' Finnoknak 625-ben el váltt sarjazása nem lehetnek.

Hogy a' Magyarok Ázsiában sokkal is 625 előtt, mint nemzet megjelennek, már láttuk;

de lássuk itt egy csomóban. Erre tanúnak állítja Pray Úr Elmacint, (Dissert. p. 60.) hol írja: „a' Turkusok Kazul országra legelsőben 430-ban, vagy valamivel később ütöttek". Még a' hatodik században is ott találkoznak. „Atque iidem hi prorsus Turci sunt, qvos Theophanes adversus Cabadem a Justino evocatos scribit, quosque idem diserte Hunnos, Zonaras autem Hungaros, et eorum regionem Hungariam nominat". l. c. p. 50. — Hibázott tehát Engel Úr, (Gesch. d. Königr. Ungern. S. 2.) hol a' Hungaria névnek felhozását a' rythmusos vers kedviért Anonymusra fogja: „Von Ugri wird durch das eingeschobenen das Wort Unger formirt; welches daher natürlicher, und der Rechtschreibung gemäszer ist, als der gezertte Mönchsnahme Hungaria". — A' Kozárok a' hatodik században a' Volga beszakadásának vidékeit birták. Felül a' Jaikon Abulgasi szerént, a' Kozárok szomszédjaik voltak a' Magyarok, kiket máshol az Irtishez telepít. Pray. l. c. p. 61. — Ugyan a' hatodik századnak közepére esik Maniaknak Dsabultól való követsége Justinushoz. A' hetedik századnak első negyedére Herakliusnak a' Turkokkal való szövetsége; melly üdöben, a' mint erányozható, akkori hazájok Volgától a' Jaik folyóig, és azon túl terjedt; 's ettől fogva lassanként keleti attyokfiaitól, a' régi belső viszálkodásokban meggyengülvén, fellebb fellebb nyomattak, úgy hogy a' Volga folytában északról a' Finn-csapatok szomszédságába jutnának. L. Prayt Annal. p. 306. Meglehet, hogy el szaporodván, üdövel fellebb terjedtek azon vidékekre, mellyek az ott akadt hulladék magyarokról, kiknek sem szívek, sem érdemek nem volt a' Nagy Nemzetnek savát

javát követnieK, Jughrának, Juhrának neveztettek. Tehát nem finn-földön termettek a' Magyarok, nem a' jeges észak volt az ö eredeti hazájok, hanem elöbb Ázsiának hellye, azután az Etel környéke, hol a' rólok el nevezett nagy Magyar országnak északra dülö széle, az Irtistöl, az Ural bérczein keresztül a' Káma felé felterjeszkedett; innen a' nemzetnek lángja és virágja, a' csak vitéz férfiaktól várható győzödelmek piarczára kilépvén: ott maradtak azok, kikkel a' derék nemzet semmit nem vesztett, söt azt nyerte, hogy a' csüggelék fattyú sarjaktól, mint a' bor a' seprűtöl, megtisztúlt; kiket a' Kozárok, Bolgárok, Besenyei Kúnok válogatott java, 's útközben az öket vígan köszöntö rokon Székelyek, tizszerte kipótoltak. Olly igazság, melly ellen minden kifogás erötelen. Lehet tehát, 's önként megengedem, hogy vagyon illy magyar csöppű gyarmat, vagy inkább az északon ragadt szélledék; de igy is nemesebb a' Finnoknál; mivel ezek amazoknak nyelveket, a' mi a' nemzetiségnek lelke, annyira felkapták, hogy az innen keltt hasonlóságból Oroszok, Németek, bár magyarúl úgy nem tudnak, mint finnúl, és még Magyarok is! készek rá esküdni: hogy a' Magyarok testvérek a' Finnokkal; a' miröl alább szükséges lészen bövebben szóllanom; de elöbb, a' mit kezdettem: a' Magyaroknak régi hazájokat Ázsiában, kell a' Finnoktól el különöznöm.

Maga Engel Úr az eredeti Magyarokat nem egy helyett a' Kazulok vidékségében találgatja. Igy Disqu. p. 75. a' Péterváry Tudósok után irja, hogy a' Kaukazus hegyek alatt, Kúmának partján vannak egy felséges városnak omladéki, mellyet a' környékbeliek Madsar-

nak, vagy Magyarnak neveznek; és utánna veti: „kérdés, ha az első évi Magyarok építették-e, vagy azok, kiket a' Besenyödök Lebédiából el kergettek"? szükségtelen kérdés; mert ez utólsó nem lehet, mivel Elmacinnak tanútételéből láttuk, hogy 799-ben a' Kumánál, tulajdon Vezérjek alatt Magyarok laktak; a' Lebediából való kiköltözés pedig sokkal utóbbi De már, arról szót sem tévén, hogy a' Finnok későbben is úgy, mint Tacitus idétt, elég, ha sövény hajlékot csináltak magoknak a' ragadozó vadak ellen, nem hogy illy roppant várost építettek volna; arról sem, ha magok építették-e, vagy már ott találták? azt kérdezem: hol, mikor változott az Uger, vagy finn-uger név Magyarra? miért, vagy miről nevezték az Ugerek magokat Magyaroknak? Az állítás az: hogy a' kezdekedett Magyarok finn-ugerek, tehát eredeti neveknek is Ugernek kell lenni; itt pedig az van mondva, hogy az első évi Magyarok épithették, és magokról nevezhették a' várost Madsarnak, az az: Magyarnak. Azt sem lehet mondani, hogy az Uger és Magyar eggyező hangú, és hogy csak az idegen Irók cserélték fel volna egymással; mert mind a' kettő máinapig fenn van az élő nyelvekben úgy, mint igen is különböző. A' Magyarok ugyan magokat Oguroknak, Ugereknek soha nem nevezték; még azok sem, kik a' hét Magyarok kiköltözése után a' Volga környékein maradtanak. Más itt az, hogy mivel a' Kaukazus hegyek alatt, a' Kúma partján az első évi Magyaroknak hazájok említetik: meg kell azt is engedni, hogy a' régi Magyaroknak lakások a' Káspiumi tenger mellyéke volt.

Szinte úgy a' Kazul megyén találja Engel Úr magyar Eleinket, midön l. c. p. 77. irja:

„Neque ego video, cur Hungari, sive adhuc in confiniis Persidis, sive jam in Lebedia Constantini, hoc est: ad Tanaim habitaverint, Pacinacitarum ad Volgam vicini esse non potuerint? Quid, quod nomen Magyarorum in Asia ad medium usque aevum perduravit, ut ex Annalibus Mongolum compertum habemus". Bizonyítják ezt nem csak a' Mongolok, hanem hazai íróink is. Pray Úr szerint Dissert. p. 38. VI. Kelemennek Janibéghez, a' Tatár Chánhoz 1343. küldött leveléből tudni, hogy Illyés Magyar Minorita ottan sokat a' keresztény hitre térített. Bonfinius pedig írja Decad. I. L. 2. „Divus quoque Mathias noster legatos illuc et exploratores misit, quibus cognatam gentem in Pannoniam, populis diuturno bello haud parum exhaustam, alliceret". — Bezeg az ám az igazság, hogy a' Magyarok már régen, adhuc, a' Kazulok tövében laktak, előbb, mint az európai szélekre származtak volna. Vagy talán a' finn-földről még az adhuc előtt szakadtak oda? vagy mint Pray Úr akarja, viszontag? de ez, milly régi, olly kevertt, olly homályos, olly vastag sötétség alá borított dolog. Vagy ha így, miért sem ő, sem kalaúzai meg nem mondják, mikor? hogyan? mert a' puszta valahára, egykorra, a' történet irónak semmit sem adunk. — De ez szokások az Engel féle történet iróknak.

Hátha ez a' vicinia Persidis az volt, mellyet Zamosci Lengyel Kanczellár kéziratából Toppeltin után Deserics (de initiis, ac majoribus Hung. p. 204) felhoz; honnan Amurath török Császárhoz ex vetere illa Magarum patria Konstantinápolyba Követ ment, 's ott Rudolf Császárnak magyar Követével magyarúl, mint anyai nyelvén be-

szélvén, néki fennyen azt mondotta: — „Haec est ratio, quod martia illa indoles, qua quondam toti Europae et Asiae terrori fuistis, sensim in vobis exoleverit, externoque hosti praeda facti estis. Nos verò Aborigines vestri ita generis nostri prosapiam tuemur, ut exterorum affinitatem ad nos corrivari ex vetere Gentis instituto capitale censeamus. Unde fit, ut asperis, barbarisque septa gentibus, vetus illa ét intaminata natio suismet ipsorum viribus, quantumvis infestos hostes ab omni aevo sustinere valeat". Ha, mondom, így, és ha a' finn-föld az eredeti magyar haza: ki oldja meg azt a' nagy csomót, hogy innen, a' finn földről, mikor szakadt oda az a' vetus et intaminata natio, nagy Ázsiának szinte a' szívébe? vagy innen a' komor szemöldökü északnak merevitö suttonaiba a' nyers, eleven, tüzes vérü Magyar?

De nem kell több annál, a' mit Engel Úr p. 81. kézre ád. Hol minekutánna állitaná, hogy 625-ben kezdekedtek a' Magyarok; hogy 626-ban Herakliussal a' Kazulok ellen hadakoztak; irja: „Pars Hungarorum e Lebedia per Patzinacitas pulsorum directe versus Persidem, tamquam in vetus aliquod et consvetum domicilium properarunt". Tehát, a' Magyarok Lebediából el szaladván, egyenesen régi hazájokba siettek. Mentek pedig a' Kazul vidékségbe, nem a' finn-földre, hová sokszorta könnyebb lett volna menniek, mivel közelebb is érték volna, 's úgy szólván Lebédia benn foglaltatott, (Fessler l. c. S. 173.) a' kedvetlen költözés is atyafias nemzet között békesebb, a' megtelepedhetés is bizonyosabb, nyugodalmasabb lett volna. — Laktak pedig (Engel. l. c. p. 91.) 203. esztén-

deig *). Ha igy, tehát 203. előtt az ő régi megszokott hazájok Kazul országhoz ütközött. Az az: 884—203=681-dikben. Feltévén, hogy finn attyokfiaitól 625-ben váltak el, marad az ő Kazul szomszédsági hazájokban való tartózkodásokra 56 esztendő, ha bár az oda és viszsza költözködésre semmit nem tudunk is. Már pedig egy ember nyomnyi üdőszakaszon által való megszállás nem érdemli, hogy régi, és megszokott hazának neveztessék; még akkor sem, ha a' nemzet törzsökének gyökeres, eredeti hazájával összse nem hasonlítjuk. Tehát Engel Urnak ezen helyei szerint sem a' finn föld a' Magyaroknak első évi hazájok. Tehát, ha voltak is, nem Magyarok voltak, kik 625-ben a' Finnoktól el válván különös nemzetet formáltak.

De majd fog Gebhardi Engel Úron segíteni, ki jóval korábban el választja Eleinket a' Finnoktól, 's így elég üdöt hágy arra, hogy a' Kazul határokon, vagy a' hol tetszik, nagy Ázsiában huzomost lakhattak. Irja ö (Geschichte des Reichs Hungarn. Buch 34. S. 364) „Mikor váltak el az Ugerek" (a' Magyarokat érti, mert ezekről beszél!) a' Finnoktól, nem lehet meghatározni; de az el válásnak jóval is Urunk születése előtt kellett történnie, mivel már akkor a' Fennok a' fenni

*) Ez csak ráhagyva vagyon. Konstant. Porphyr. három esztendőt irt. de Thunmann, Gustermann, Engel Uraknak tetszett az Irónak fösvénységet kipótolni, 's a' számot két százzal megszaporitani, hogy egy derék absurdumot kövessenek el. T. i. hogy Elődöt csupán a' vezéri fő tisztségben 203 esztendeig, vagy tovább is eltessék. „Juxta suam felicem et ingeniosam Constantini correctionem concedere debent Lebediam primi ducis munus 203 annis gessisse". Jos. Aloys. Keresztúri. Diss. Cit. p. 20. sequ. melly tudós értekezést, a' többivel eggyütt nem lehet elegendőképpen ajánlani.

tenger-öbölnél laktak, 's az ő különös nemzeti neveket viselték. Vagy 400 esztendővel később-ben, (n. b. az első időkor határozatlan), a' Baschkir földön, az Orenburgi helytartóságban, a' Tobolnak fakadása, a' Volga és Jaik között telepedtek meg, és ez a' tartomány a' 13-dik században nagy Magyar országnak neveztetett. — Voyage de Rubruquis. Ch. 23. — H. Pr. Thunmann. Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker. S. 168. — Jegyezzük meg, hogy Engel Úrnál 625 táján váltak el magyar Eleink a' Finnoktól; Gebhardinál Urunk születése előtt jóval is. Mekkora köz! Pedig mindenik a' Finnistáknak oraculumához Thunmannhoz támaszkodik. Kár nem mondaniok, hogy a' nyelvek megzavarodásakor váltak el; mert így valamelly részben igazat mondanának.

A' mit itten Gebhardi Úr a' Finnok régiségéről beszéll, bővebben, 's világosabban találni Pray Úrnál Diss. p. 47. Ezek az ő szavai: „Sturleson írva hagyta, hogy a' Finnok már az első században hatalmasok, 's Királlyaik a' Svédeknek félelmesek voltanak. — A' harmadik században a' Gothusokkal összefogott erővel a' Rómaiakat háborgatták. — Midőn a' negyedik században a' Hunnusok a' Gothusokat kinyomták, a' Finnok megmenekedvén ellenségeiktől, birodalmokat küllebb vitték". Ez a', bár melly homályos találgatás, hihetővé válik, ha igaz Bayernek számlálgatása, melly szerint a' Finnok már Urunk születése előtt 541. a' Bottni tenger-öböl vidékeire huzódtak, a' mint ugyan Pray Úr említi l. c. p. 45. — Ez mind szépen van mondva; de nem erősebb az Iróknak puszta vélekedéseknél. Sőt

a' vastag homályból ki nem gázolhatunk, ha Pray Urnak más helyével szembe állítjuk. Irja l. c. p. 32. „Fischer a' Vogulok bölcsőjét régebbre felviszi, 's mint én a' jobbféle Irókkal tartom, hitelesebben. Az ő állatása ez: az Uigurok, vagy Abulgasi szerint Jugrok, régente Turphánban, Sinától nem messze laktak. Innen az Irtishez szakadván, kétfelé oszlottak. A' Sina Iró Ven-hien-tum-kao ezt Urunk 402-ik esztendejére teszi, 's őket a' Volgáig kinyúltaknak írja. — Része az említett folyónál állapodott meg, része a' kis Buchariában a' Mogolok mellett. Ezek a' Mogolokkal összve vegyültek; amazok régi szokásaikhoz hivek maradván, nomadi életet éltek. És ezekből származtak a' Magyarok és Vogulok, — ut ipsa nominis ratio indicat". Már ha ezek a' Jugrok, Finnok, kinek hidjünk? Sturlesonnak és Bayernek-é, vagy Fischernek? Ki igazódjék el ezeken? Amott a' Finnok U. e. 541-ben a' Bottni tenger öbölnél kerűlnek elő, Bayer szerint; Itt Urunk szül. ut. 462. a' Sinai határoktól a' Volgáig nyúlnak el. Azok voltak-e ezek, kik, mint imént említve vagyon, a' hunnus dicsőségnek alább szállásával szabadabban kezdettek lélegzeni, vagy mások? 's ugyan azon nép, azon üdőben az északon és a' Sinai határokon? Vagy talán Bayernek 541-dikétől fogva Fischernek 462-dikéig a' Bottni tenger-öböl és a' Sinai határ iszonyú közét mind Finnokkal kell-e beplántálni? Ez nem fér az én fejembe, és gyanakszom, hogy sok vagyon itt az agy-költemények ékesgetéseiből, de kevés a' történeti igazságból.— Hogy ne lenne tehát bajos a' titkolódzó, 's gyakran megvesztegetett régiseg örvénnyében járónak veröfényt látnia?

De viszsza kell Gebhardihoz térnem, hogy lássuk, mennyi hitelt adhatunk néki mind itt, mind átaljában Hazánk régi történeteinek irásában. Nem de itt mondja: „nem lehet meghatározni az el válásnak üdejét, de Urunk születése előtt történt". Csak egy levelet fordítok viszsza, 's ott S. 362. olvasom: „A' Magyarok történetében lehetetlen az ötödik századnál fellebb nyomozni". Ha így, hogyan tudja tehát, hogy a' Magyarok sokkal Urunk születése előtt váltak el a' Finnoktól? Vagy tudom már. Az egész nemzetnek az ötödik század előtt nem akad nyomába: de a' harmadik században talál egy pásztornak képére, ki magyar nadrágot viselt. „Auf einem römischen Monument des dritten Jahrhundertes zu Székfalva in hunyader Gespanschaft ist ein ähnlich gekleideter Hirte, der aber hungarische Hosen trägt". (B. 33. S. 47.).

Ugyan ő (B. 33. S. 97.) kézzel foghatólag kijelöli a' helyet, hol hajdan magyar Eleink laktak. „Tudva vagyon, hogy a' mái Magyarok azon vidékekről származtak, mellyeken azelőtt az Alánok laktak". Laktak pedig (B. 53. S. 94). „az első és negyedik században ott, hol a' Dneeper ered, a' Szmolenszki helytartóságban; és úgy el bokrosodtak, hogy a' negyedik században a' Dunától fogva a' fekete és Háspiumi tengereket körül övezvén a' Gangesig kinyúlnának". Már most otthon vagyok, és értem, hogy illy iszonyú kiterjedésű földről valahonnan minden bizonnyal eredhettek a' Magyarok; de tudjuk-e már meghatározottan: ennek a' kis Világnak mellyik részéből? nem ugyan! El hiszem, hogy ekkora térségen a' Finnok is megférték, valamint más népek is, mellyek egymáshoz semmi atyafisággal nem tartoztak. Im!

igy tanúlhatunk Gebhardi Úrtól tudni és nem tudni.

Az is szép nála, hogy (B. 34. S. 372.) a' Vaticáni kéziratból el fogadja (ámbár elég ravaszúl csak azt, a' mi a' képet rútabb félről tünteti), „hogy az Etel körül lakó Magyarok valamennyen olly durva pogányok, hogy Istent sem ismérnek, bálványokat sem imádnak, hanem élnek mint a' barmok". És S. 362. bálvány istent ád nékik: „Mit den Finnländern sind in Betracht der Sprache, der Sitten, und des Götzendienstes verwandt". Ennek ellenére a' tudós Cornides megmutatta, hogy a' Magyarok mindenkor egy Istent imádtak, és nem csak bálvány- de költött istenek sem voltak. Lelki képzéseikre nézve is követem Gebhardi Urat, hogy a' Magyarok ollyanok lettek volna, millyeknek Löhr Úr a' finn-fajtokat festi. (Die Natur und die Menschen. Leipz 1814. S. 125.) „A' piszkos Ostják, Samojed, és kivált északkeleti Azsiának több népei a' tisztaságnak érzésétől nem is illettetnek. Majd minden Mongol népeknek religiójok tilalmazza holmijeket folyóvízben mosni". Vagy igen jól! Mivel a' Magyarok ezekben a' Finnoktól távul vagynak, távul tölök az atyafiság is.

Akár hogyan; mi még is Gebhardi Úrhoz tartsunk, 's töle és társaitól tanúljuk hazánk régi történeteit. Mert Hükülöi János Archidiaconus, tudósításait csak az újjabb familiai énekekből szürte. (B. 34. S. 379). — Béla Király Jegyzője MESÉLŐ. — Még is egy kis becsület a' Mesélőnek! „mert gyakorta eggyez Konstantinus Császárnak jegyzéseivel". (S. 377.) Hol pedig töle el tér, (S. 373.) „a' Császár, úgymint a' történettel majd nem egy-

korbéli, méltóbb a' hitelre, mint a' 400. esztendővel későbbi magyar Krónika". Csalfaság! mert ha a' Királyi Jegyzőt IV. Béláévá tesszük is, a' mi nem úgy van *); Konstantinus Porphyrogenetától fogva legfeljebb 300 esztendőt lehet számlálni. -- De igen jól! Konstantinus Porph. hiteles, mert a' maga korához közelebb üdőben történtt dolgokról értekezik: de a' Királyi Jegyző, a' Magyar Királynak Kanczellárja (S. 377). Küküllői János Archidiaconus, 's Turóczi, kiről Bongarsi (in Praef. Belii ad' Script. rer. hung. n. 22.) illy becsülettel emlékezik: „Turóczii simplicitas placet, et fides" 's így az 1358-diki Krónikás, és a' még 60 esztendővel régebbi Kézai Simon is, nem olly hitelesek, mint a' 400 és több esztendővel későbbi idegen Irók! Igazság ez?

De mit lehet Gebhardira hajtani, ki olly szemtelen, hogy annak az irott szent ereklyének, mellyet soknak fájdalmára már el bujtatni nem lehet, hitelét, álnok csavargással kifeszíteni mesterkedik? B. 34. S. 377. írja: „Sie enthält blos die Eroberungsgeschichte bis auf den König Geysa, (nem igaz. L. Praef. Belii. ad ss. rer. hung. n. 13.) und ist aus den alten Volksliedern verfertigt. Denn ohngeachtet der Verfasser es zu leugnen scheint, und diese Gedichte falsas fabulas rusticorum et garrulum cantum joculatorum nennet, so beruft er sich doch in einigen Stellen darauf". Hol

*) Pray Ur markosan fog a' dologhoz, és két kézre iparkodik a' Jegyzőt a' régibb kortul el vonni, 's IV. Béláévá tenni. Ha Hunyadi Mátyás után még egy Bélát számlalnunk Királlyaink sorában, ezévé kellett volna a' névtelen Irónak lennie; mert felvolt téve, ötet a' Vezérek századatól, a' mennyire lehetne, leghátrább taszitani, 's így hiteletől megfosztani.

vette azt Gebhardi Úr, hogy a' becsületes egyenes magyar szívű Királyi Jegyző, munkáját avas népdallokból aggatta öszsze? Kinek rovására mondja, hogy látszik ugyan, mintha a' Jegyző tagadná, hogy paraszt Koholmányokból, és fonó dallokból férczelte történetirását; és még ezekre utasít is? Hiszen világosan vallja, hogy igen is óta magát „a falsis rusticorum fabulis et garrulo cantu joculatorum". Nem kinálkozik az paraszt mesékkel, ki magáról bizton mondja, és pedig egy akkorbeli, a' maga idejét kétségkivül jól ismérő, nem alacson rendű, 's a' tudományokat becsülő Férfiúnak: „Ergo nobilissima gens Hungariae potius a me de certa scripturarum explanatione, et aperta historiarum interpretatione rerum veritatem notabiliter percipiat". (Prolog.) Vagy paraszt meséket árul-e az históriai igazságok gyanánt, ki C. 42. írja: „Mondják, hogy Botond a' Konstantinápolyi kaput hagyítójával beöklelte; de én, mivel ezt semmi történet jegyzésben nem találtam, 's csak hazug paraszt mesékből hallottam, e' jelenvaló munkába nem vettem fel". Derék, hiteles embernek kell annak lennie, ki a' futó hírt az írott hagyománytól így el választja, 's hivését eránta felfüggeszti *). Vagy többet nyomjon-e Gebhardi Urnak fiókosan oda szúrtt látszikja, mint a' nagy nevű

*) Erről Pray Úr így: „Unicus, quod sciam, Belae Notarius rem in dubium vocat, quod eam apud neminem scriptorum consignatam literis, sed ex falsis duntaxat rusticorum fabulis se audisse comperisset. Ex quo facile conjicias, plus aliquando veritatis rusticorum cantilenas, quam Notarii historiam, continere". Nyakaszegett következtetés! Csak igaz, hogy a' gyalázó a' legjobb, legigazabb cselekedetet is gáncsolja. — (Pray. Dissert. 10. p. 239.)

's érdemű tudós mágyar Bél Mátyásnak ítélete: „Quantus quantus enim est Scriptor incognitus hucusque, utilitatis certe in cognoscendis priscis illis rebus hungaricis est prorsus incomparabilis. (Praef. cit. n. 13.)

Nem így ítél felőle Pray Úr, (Diss. 4. §. 6. p. 70) ki Gebhardinak kalauza volt a' jó Anonymusnak irgalmatlan megrovásában. Nem tárgyam itt öt megczáfolni; de két faltöröje mellett szó nélkül el' nem mehetek. Nem hiszi §. 7. hogy a' Királyi tisztviselö Külföldi, névszerént Orosz Irókkal élhetett volna. De mért nem? „mivel ezek többnyire Oroszúl írtak, melly nyelvet a' Magyarok nem értettek". Én pedig hiszem, hogy szintúgy tudhattak Oroszúl, mint most németűl vagy tótúl. Hiszen az Oroszok seregesen jöttek be nem csak Árpáddal, hanem I. András, Kálmán, II. András Királlyaink alatt is (Pray Diss. 7. §. 2. p. 129). De ha a' Magyarok oroszúl nem tudtak, tudtak az Oroszok, kik a' Királyi udvarban számosan forgódtak, fö tisztségeket nyertek a' római Eklesiához állottak (ibid. p. 30.) tudtak, mondom ezek, és irhattak deákul. De ha ezt félre teszszük is: a' Görögök, Deákok, Németek mindenkor becsületnek, 's szerencsének tartották a' magyar Vezéreknek, Királyoknak, valamint vitézi, úgy egyébbféle szolgálattal udvarolni, mivel ezek kit kit a' maga érdeme szerint megemberlettek, gazdagon megajándékoztak nyelv és religiói különséget nem tekintvén. Mért nem tenyészhettek volna tehát a' Fö magyarok között bel és Külföldi irástudók, történet irók? Ezt nekem hinnem több és helyesebb okom van, mint Pray Úrnak nem hinnie. Hartvic, Kálmán Király parancsolatjából

írta meg Sz. István Király életét. Sz. István maga készítette el Imre fiához intézett oktatását. A' jót, hasznosat, dicsőségest szerető, becsülő Vezérek sem voltak gondatlanok, hogy az utánnok élő maradékot halhatatlan tetteikről ne tudósítanák. A' barbarus Mongoloknak voltak Annálisaik, és a' Magyaroknak nem? Megengedi p. 74. hogy Gejza és Sz. István alatt a' Külföldiek a' religióval a' tudományokat is behozták: „quorum consilio et deligentia res nostrorum conscribi caeptae sunt". Elég ez. Mert ha a' Vezérek idét semmi fel nem jegyeztetett volna is, még csak száz esztendő sem mulván, az Apa el beszélhette fiának vagy unokájának az első, második, harmadik Vezér alatt történtt dolgokat, és ugyan igazán, hiteiesen, mivel azoknak ő maga, mint afféle a' csatákban megőszűltt sebhelyeit dicsekedve mutogató hös, élő tanújok volt; 's ez az első kézből kerűltt tudósitás ne legyen hiteles? Bizonnyal hitelesebb, mint a' magyar paripák dobogásaira rázkodó, 's Klastromának falai közt rettegő Otto Fris. 's a' t.

Nem hiszi Pray Úr, hogy a' Vezérek idét a' Magyarok közt lettek volna irástudók, hanem voltak „gens literarum rudis". (Dissert. p. 75.) De ha l. c. p. 32. nagy Ázsiában már 462-ben voltak, mért nem lehettek négy öt száz esztendővel későbben? Voltak pedig. Mert (ugyan ott). „Literas etiam didicere, quarum deinceps usum ad Mogoles itidem propagarunt, quos hodie etiam vetustis Jugurorum characteribus uti compertum est. „Voltak a' hatodik századnak közepén is; mert Dsabulnak követei Byzantzba Justinushoz császári méltóságához illő ajándékokkal, és szittya nyelven irtt levéllel járultanak. Mihez Pray

Úr ezt jegyzi fel: „Habuisse igitur Majores nostros literarum usum, ex hoc loco utcunque apparet". (l. c. p. 61.) Voltak késöbben is; mert a' Vezérek vendégségei felett az énekesek a' jeles hösöknek versekbe foglaltt vitéz tetteiket dallották volt. — Ne legyünk nagy nevü Eleinknek ezer hálát érdemlett árnyékaikhoz igazságtalanok, és ne temessük el, a' mi dicsöségest a' fösvény régiség, és a' dühös zivatarok felölök fenn hagytak. — Ki nem marasztha tom még Sándor Urnak egy ide tartozó jegyzését. (Sokf. 8. D. 47. l) „Pray elött Nestor sokkal méltóbb hitelre. En úgyan egy fötisztben helyheztetett föpapi személyt, a' millyen Béla Notariussa vala, Erdélyi Püspök 's Cancellarius lévén, sokkal hitelesebbnek vélnék egy esméretlen köz Barátnál. Nestorról sokkal külömben ítél Thunmann. — „Er selbst war ein Mönch, so unwissend und leicht glaubig, wie andere seine Mitbrüder, die mit ihm zu gleicher Zeit lebten, und Chroniken schrieben; der von dem, was in seinen Tagen vorgieng, keine andere, als eine seichte und unvolkommene Kenntnisz haben konnte, und eine noch unvolkommenere von den Zeiten, die er selbst nicht erlebt hatte: der schon in den nächsten Zeitraumen voll von Anachronismen, Ungereimtheiten, erwieslichen Erdichtungen und anderen groben Irthümern ist". — Igy ítél Nestorról Katona Úr is, (Hist. cr. Duc. p. 75.) ki érett vizsgálódása után azt találta, hogy szerfelett kérkedékeny, és a' történeti tanúbizonyságok ellen, nemzetének magasztalásában el merültt ember. (L. Jos. Aloys. Kereszturi. Dissert. de Hungar. in Europam adventu p. 15. Pest. 1814.) De ez mind semmi Pray Úr elött. Ne-

Nestornak hitelét illy szarvas hibák sem rontják meg, mert a' régi ízlés szerént: a' Külföldi portéka ha roszszabb is, kapósabb a' hazainál. —

Még csak egy két szót Gebhardiról. Nem egészen veti ő meg Anonymusunkat. Van, a' mit hihetőnek tart nála, 's ezt tőle iktatja által történeti írásába. Igy (S. 401. — „den man aber hier nicht hören darf" (!) el járja véle Magyar ország széleit. De a' Vazul kapunál megakad, 's elsőben kinozza: lehetne-e a' porta Vacilból Váczot csinálni? (könnte Wacil Waitzen seyn). De látván, hogy Vácz igen is távul esik Rácz országtól, hol a' porta Vacilt keresni kellene; csak hamar, mint bizonyos nyertes, szalad Váczról a' Vaskapuhoz, 's azt mondja: „Vielleicht ist es Vaslapa, (mert az ő Dictionariuma a' vaskaput így mutatta) oder der Pasz des Eisenthors an der hungarisch-siebenbürgerischen Gränze". — Illy elmésen határozza meg a' Lutum Musunt is; (S. 402). „Unter diesem Morast wird vielleicht der alte palus hiulca bey Mursa oder Essek verstanden". (den man aber hier nicht hören darf). Ott ott! Eszéknél a' Mosonyi sár; az az: a' Lajta, mint Sándor Úr véli, vagy a' Fertő, mint mások.

Imhol! illyenek ezek a' jámbor Urak, kik a' hazai Irókat ránczos homlokkal megvetik, kigúnyolják, 's minden nyelv kritikus értőinek, minden nemzet klassikus történet íróinak akarnak tartatni. Ezektől tanúljuk tehát, honnan származtak üstökös magyar Eleink! Igen is, csak hunnyuk be szemeinket, és vakon hidjük, hogy a' nemes magyar nemzet egy származatú a' finn csoportokkal.

Vagy csak abból is, hogy a' Finnok soha a' kimíveltségnek arra a' polczára nem emel-

kedtek, mellyre néha még közép rendű nemzetek is felhágnak, ha bár ott magokat állandón meg nem tudják is tartani: könnyen el fogadható, hogy a' Finnok a' kikötött el válásnak ideje körül is ollyanok voltak millyeneknek öket Tacitus festi. (de morib. Germ. 46.) „Szerkivül vad emberek voltak, nyomorékok, inséges szegénységben csikorgók; fegyverek, lovak, és lakó hajlék nélkül. Táplálások füvek, ruhájok vadak börei, nyugvó helyek a' száraz föld. Nyilaikat, vasok nem lévén, csonttal faragták élesekre. Férfiak és aszszonyok vadászatból élödtek. Gyermekeiket a' ragadozó vad állatok ellen sövény kerítéssel oltalmazták: Ebbe az alomba bujnak gyermekek és vének". Ez a' keresztény számlálásnak első századában. Illyeneknek festi öket az Országok és Népek ismértetője (Länder und Völker Kunde IV. Band. Nro 5. S. 419.) „Midön a' Svédek a' Finnokon erőt vettek, 's öket a' keresztény hitre hozták: durvák, vadak voltak; Fök és Vezérek nélkül éltek; feleségeikkel keményen és tirannus módon bántak". Ez pedig a' Magyarok kijötténél későbbi üdöre szolgált.

Már most legyen megengedve egy pár kérdést tennem. Mellyik magyar Iró karakterizálja így a' Pannóniába bejött Magyarokat? Pedig a' bizonyitásban az elsöség ezeket illeti. A' Nemzet természeti vonásainak festésében, Ottókra, Reginókra, Dittmarokra van okunk nem halgatni. Ö előttök a' Magyar ellenségben a' régi hunn világnak képe elevenedett fel; mit lehetett tehát tölök egyebet várni, mint utáltató leirásokat? De ha a' napkeleti Irókra tekintünk, „Praecipui scriptores prodidere eos morum probitate ac rectitudine fuisse percelebres, urbes habitavisse, sub uno principe politicam

vitam ductasse, lectos, mensas, solia, suggestus opere ductili ex auro elaborata habuisse, jus fasque coluisse aeque ac Romanos et alios omneis". (Innoc. Desericsi. de init. ac Maj. Hungar. p. 187.) Többnyire éppen úgy, a' mint mindenkor volt, és most is vagyon. Ugyan is, szóllítson valaki csak egy Irót, a' ki hitelesen bizonyítsa, hogy a' Magyarok, (nem a' finnok) valaha Fő és Vezérek nélkül éltek: Gebhardit nem barátunkat hallyuk: (B. 34. S. 376.) „A' Mogolok, (1237. a' nagy Magyar országot el foglalván), meghagyták nálok az öeddig való monarchiai országlásokat, és még 1323-ban volt egy Jeretanny nevű Királlyok, ki a' R. Kath. Anyaszentegyházba lépett".

Tovább: ha a' Magyarok egy ágról csöppentek azokkal, kik, mint feljebb látánk, testre durvák, vadak; lélekre buták; birtoki tehetőségekre a' legalsóbb rendbeliek voltak: megfogható-e, hogy Heraklius Cs. nagy Politikus, nagy vitéz, derék vezér, illy allyas népben helyheztesse bizodalmát? Fő és vezérek nélkül élő, és így összve nem kapcsoltt, közre nem munkálkodható népben? hogy töle hathatós segétséget várjon? mert itt egy pillantatig halgatok a' két Főnek viszonos követségével. Megfogható-e, hogy ez a' nép, ha bár fejenként válogatva is, annyi fegyverviselőt kiállíthasson, hogy maga megszűkítése nélkül, vidéki Fejedelemnek, segétségűl 40 ezeret küldhessen, 's kétségkivűl lóháton, 's úgy mint illik, emberűl felkészítve? Megfogható-e, hogy melly esztendőben, a' szennyből, a' tompaságból nagyobb részint ez napip ki nem mászható tökétől el vált: utánna mingyárt magának olly magas tekéntetet adjon, hogy a' világ piarczán

fegyvere által hires neves legyen? olly tekintetet, hogy benne bízni, tőle félni lehessen? Megfogható-e, hogy ez a' vad, Fő és vezérek nélkül élő nép, a' hatalmas Bolgárokon, Besenyődökön, Kozárokon keresztül ronthasson, és egy tekéntetre méltó nemzetet formálhasson? A' Bolgárokon kivált, kik erősek és olly szaporák voltak, hogy közűlök 500 táján az első, 670. körül a' második raj az Iszter mellékét megszállhatná; olly raj, melly a' Byzantzi birodalmat gyakorta rettenetesen megingatta: Hihető-e, hogy Magyarok voltak, vagy azoktól egy köz törzsökről eredtek légyen a' Magyarok, kik feleségeikkel tirannus módon bántak? Magyarok! kikre ezt az undok, gyalázatos vádat hárítva én ugyan egy Iróban sem találtam; sőt későbbi ivadékaikban is tapasztalni, hogy az ebbéli ártatlan, tiszta, gyengéded szeretet az ő nemzeti fő vonásaik közé tartozik. Megfogható-é végre, hogy finn-lappokból, — ebből a' zsinár, renyhe, nemes indulatot nem érző, jeles vágyástól nem izgatott, magasabb karakternek szeszétől nem érdeklett, allyasságáért bátortalan, nem organizált népcsoportból kifejlett, ennek véréből támadott volna az a' dicső Magyar nemzet, melly hatalmas karokkal, a' nagy, 's nem fegyvertelen Orosz birodalmon, rettentő nevének előtte szaladó hirével mintegy átsétálva magával hódító réműlést hozott Európába, 's kevés idő alatt Pannóniával, 's több vidéki országokkal hatalmát megismértette, el fogadtatta? mellyet annyi mérges, kegyetlen, erős csapások meggyengíthettek ugyan, de el nem veszthettek; mellyet az éhező örvények annyiszor szélekre kanyargattak, de bé nem nyelhettek, mellyet minden pokolból orozkodott czinkosságok régi nemzeti karakteréből

ez napig ki nem forgathattak; mellynek még Ázsiában hátra maradt, 's kétségkivül erötlenebb ivadéka is, a' vidék tartományokat, névszerént az Orosz-finnokat gyakran, 's mind addig tépdeste, sanyargatta, míg a' végetlen sokaságú Mongolok vadságának kéntelen nem vala meghajolni. — (Engel. l. c. pp. 69. et 81).

II. §.

Az Állitók, finni származásunk legderékebb támaszának tartják a' finn és magyar nyelv között észrevett hasonlóságot. Legyen úgy! Nincs is éppen tagadva ez a' hasonlóság, sött néműnémű rokonság is a' két nyelv között; de nem akkora, nem olly rokonság, hogy belőle a' nemzeti atyafiság, az egymástól való származás, az ultima origo következnék. Ez a' hasonlóság volt az a' késértet, melly több, 's nem kétlem jó szándékú hazafiakat is rászedett, kik tudománybeli érdemeiknél fogva tekintetben áliván könnyen megnyerték, hogy az általok mondottakat többen is utánnok mondják; a' Külföldiek pedig sokszorozva viszsza hangoztassák.

Ha az illyféle hasonlitásokhoz olly férfiak nyúlnak, kik mind a' többit, mind azt a' nyelvet, mellyhez amazokat, úgymint egy harmadikhoz mérik, jól értik, 's tiszta nemzeti hangejtéssel beszéllik is: ezeket méltó meghalgatni; ámbár ekkor is csak az okoknak erejét nézzük, nem az okoskodónak szemeivel kivánjuk látni az ö mindent egy kedves pontjára Aerelgetett puszta kihozásait. Erre igen helyesen Sajnovics Úr: „Lingvae Ungarorum et Lapponum conveniéntiam, nisi aut natus Lappo inter Ungaros, aut Ungarus inter Lappones inquirat, definitam nunquam habebimus. Quid-

quid ea de re aliarum gentium viri etiam doctissimi in medium attulerint, praeter conjecturae probabilitatem nullum certitudinis gradum obtinebit unquam". (Demonstratio etc: Hafniae. 1770. in Praef.) Csak hogy annak a' Lappnak magyarúl, és ennek a' Magyarnak lappul is kellene tudniok; 's kár, hogy maga Sajnovics Úr ennek a' megkívántt tulajdonságnak hijánnyát Leem, Fielström, Högström, Ganander's más mestereiben észre nem vette.

Ugyan ezt kívánja meg Pray Úr is a' nyelvek öszsze hasonlitójától Annal. p. 310. hol Comenius, Fogel, és Eccard ellen, kik azt állagaták, hogy a' finn-fajtú és magyar nyelvek között bizonyos megegyezést, rokonságot tapasztaltak, mellyeknél fogva a' kétféle nemzetet is atyafiasítják; ezt jegyzi meg: „Sed ea in re viro, quamquam erudito, fidem aegre habemus, quod nemo facile de mutua harum lingvarum conspiratione judicium ferre possit, nisi qui omnium, de quibus controversia est egregie peritus fuerit, cujusmodi Eccardum fuisse, aut quem laudat Fogelium Hamburgensem Medicum, difficulter adducor, ut credam. Nec sane vestigium ullum in Scriptoribus — uspiam reperitur, ex quo confici verisimiliter possit, Hunnorum partem aliquam ex ultima Asia ad Finnos, aut Livones delatam fuisse".

De vannak, kik nem lehetnek mentek azon gyanutól, hogy öket a' hirvágy, a' sok nyelv tudással, a' föld röjtök vagy neves helyeinek megjárásával való kérkedésnek kábító forrósága hánja veti. — A' Székely és Somogyi magyarságról sem lehetett volna vagy biztobban vagy többet mondani, mint Sajnovics Úr azzal;

„Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse". Én ugyan ottan ezt demonstrálva nem találtam. Ezt a' dictatori hangon ejtett állitást még Schlözer is kényelette; valamint azt is csipösen szemére veti, hogy irni bátorkodott: „Audeo dicere, nullam fere ungaricam vocem reperiendam, quae non inter fennos aut Lappones Sveciae, aut certe inter Lappones finnmarchiae itidem reperiatur". Magát Schlözert haljuk: „Das idem esse auf dem Titelblatte ist übertrieben. So weit gehet Herrn Sajnovicsens Vergleichung des Ungrischen mit dem Lappischen noch nicht, dass sich mit Grunde von Identität sprechen liesse. Sein Verzeichniss verglichener Vörter S. 35—52. enthält nur 154 Beyspiele; und rechnet man die Derivata ab, so bleibt nicht einmal die Hälfte von radical Wörtern, die hier allein entscheiden, übrig". Arra pedig, „hogy alig lehetne egy magyar szót találni, melly a' Finn vagy Lapp nyelvben meg nem volna", ezt jegyzi meg Schlözer: „Herr Sajnovics kennt weder die Menge der finnischen Völkerschaften, noch die Geschichte, und Wanderungen seiner Madsaren; — — Unstreitig kamen doch die Madsaren aus Asien; also muss ihre Sprache sich mehr den asiatischen als den europäisehen Finnen nähern". (Sokf. 7. D. 56. l) Melly Tudóshoz illő kémélletes mondás: nähern; nem pedig IDEM ESSE. És mit mondana Schlözer Ur, ha magyarúl érthetvén, tudta volna, hogy Sajnovics Urnak nem kevés öszsze hasonlított szavai úgy állanak egymásnak ellenébe, mint a' karika és négyszeg. A' példák szóljanak. (p. 74.)

Leem Lexiconjából.

Lapp.	Magyar.	Lapp.	Magyar.
Solve	Száj	Zhiaetze	Víz
Gudjo	Gunya	Kedge	Kő

Rudbekből.

Finn.	Magyar.	Finn.	Magyar.
Suma	Homály	Tuuli	Szél
Sade	Eső	Usco	Hit
Yö	Éj	Vaetzi	Kés
Walkaeus	Világ	Juuri	Gyökér
Etho	Estve	Aamu	Reggel
Aju	Agyvelő	Tuohi	Héj
Ohauxet	Halántek v. vakszem	Owi	Ajtó
Sydan	Szív	Saraenae	Sark
Vatze	Has	Hiliaissus	Szelídség
Olca	Váll	Waras	Orv
Soppi	Epe	Ockeus	Szokás
Huix	Haj	Paju	Fűzfa
Acca	Üdő	Totto	Tűzhely

Mind ollyanok, „ex quibus ungaricae lingvae cum finnica consensus pateat". — Csak ollyan consensus ez, mint Praynál — Dissert. p. 43. ama' Sinai szóban: „gowa gowa" quasi nostro ore dicas: jó van, jó van! vagy (ibid. p. 22.) ama' Livóniai: „Home leen ma Koddo minemu", eggyez a' mi nyelvünkben evvel: „Reggel leszek én a' házomban, v. hajlékomban". — Veszett ügy az, mellyet így kell csigázni: Bizony babonás erő van abban a' Leem-Lexiconban, mellyhez Sajnovics Úr úgy ragadt, mint a' vas a' magneshez. Haljuk bár: „Ungari certe, qui magnum Leemianum Lexicon obtinuerint, in eo idioma

suum videbunt oculis, manibusqûe palpabunt, ut adeo ad demonstrandam asserti mei veritatem nulla re alia opus mihi sit, quam saepe laudatum Lexicon iisdem inspiciendum proponere". Én úgy látom, hogy igen sokat mond itt Sajnovics Ur. Bölcs intése az Cicerónak, hogy „az isméretlen dolgot ismértnek ne tartsuk, 's néki vaktában ne hidjünk. Melly hibát a' ki el kerűlni akar, a' dolognak átvizsgálására időt vegyen, és szorgalmatosságot fordítson". — De Off. L. 1.

De tovább kell késnem Sajnovics körűl. Ő a' Finn-Lappokat „ab extremo Europae angulo (az az: Vardoehuus-tól) per Finnmarchiam, Lapponiam, Fenniam, Tartariam, in Asiam usque non interrupta serie" terjeszti. Már pedig a' 13-dik században itt az Etel vidékein volt, és ugyan alkalmas virágzásban, a' nagy Magyar ország. Magyarok laktak itt a' 14-dikben is. L. Gebhardit l. c. B. 34. S. 370. — Bonfinius szerint a' 15-dikben. Edit. Colon. 1690. p. 28. Igen ászokul esik az az én gondolkozásomnak, hogy az itt megfordúlt magyar Missionárius 1237. magyarúl 's könnyen beszélt az Etel környéki Magyarokkal, Sajnovics pedig Lapp-magyarjait éppen nem értette. „Ingeune profiteor me Lappones Finnmarchiae laquentes non intellexisse" (p. 3.) Még akkor sem, mikor már, közöttök majd esztendöt töltvén, tölök el bucsúzott. (p. 37.) Azzal igyekezik menekedni, hogy tizenhárom századon innen a' ketté oszlott nemzetnek hajdan ugyan azon nyelve annyira el ütött egymástól, hogy most nem csoda egymást nem érteniek. Itt hamis a' számlálás a' jelenvaló állatásnak el igazitására. Mert 900-on kell kezdeni, és lészen Sajnovicsig 870. A' Missionariusnak ottan meg-

fordúlása, ennek az időnek első harmadán jóval is innen esik. Mért tehát eddig úgy el nem változott? De nem változhatik úgy el soha az olly nagyra kiterjeszkedö nemzetnek nyelve, melly, ha Sajnovicsnak hiszünk, csak nem egy kis világot tesz; hogy egy két idegen nyelvű nemzetnek közbe szorúlása miatt, a' hajdan rokon, vagy ugyan azon nyelvű atyafiak egymást csak valamennyire is ne érthessék. Példánk erre az apróra oszlott, mindenfelé el széllyedt, külön külön nevezet alatt idegen nyelvű nemzetek közt lakó Szláv eredetű felekezetek; mellyek öszsze kerúlvén; ki többen, ki kevesebben értik egymást. Magyar országban, Oroszok, Oláhok, Bolgárok, Ráczok, Horvátok, Vendek, Németek, Tótok között, még a' deák nyelv sokáig hatalmas uralkodásának ellenére is megmaradt a' magyar nyelv, pedig úgy, hogy a' Latyatuc Feleym, vagy a' Sz. Margit életírójának üdejéből való írott magyarságot, legalább a' Tudósok, nem nagy gonddal most is megértik; és a' régi nagy hazában, hol „non interrupta serie" Lapp- és Finn-magyarok laktak, kevesebb ostromokon menvén által, annyira el változott, hogy a' tudós szemfüles Magyar a' rajta beszéllöket, még hoszszabb ott tartózkodása után sem érthette? Én gondolom megcsalta Ihré-t az a' hir, hogy „a' Magyar országba szakadt finn-katonák a' Magyarokkal kevés idö alatt magyarúl beszélhettek", ha csak nem a' Tótokkal vagy Oroszokkal. Vagy talán olly tüzes emlékezetű Finn találkozhatott a' foglyok között, mint az a' Lapp, kiről Pray Ur feljegyzette Dissert. p. 43. hogy XI. Károly Svéd Királytól küldetve Vittenbergben a' görög és deák nyelvet könnyen, Franczia országban a' franczot négy, Pétervárott az Oroszt

hat hét alatt; Asztrakánban a' tatárt, innen a' Kalmukok közé vetödvén, azokét kevés idö közben kitanúlta. Akárhová, van valami igaza annak az enthymenának: „Hungarus Lapponem non intelligit loquentem: ergo diversa habent idiomata". (Demonstr. p. 7.)

Igazat mond Sajnovics Úr abban (p. 59.) „hogy a' különféle nemzetek nyelvének rokonságát nagyon erösíti a' számok kimondásában való összeszedése találkozás". De pattanásig feszíti az ívet, midön írja: „Quantum autem in numeralibus Lappones cum Ungaris conveniant, ex subjecto schemate lectori judicandum relinquo". Itéljük tehát felöle.

Lappon Finnmarch.	Lapp. Svec.	Finni.
1. Aust	Ackt	Yxi
2. Guost	Qveckt	Caxi
3. Golm	Kolm	Colme
4. Nielja	Nelje	Nelja
5. Vit	Vit	Viisi
6. Gut	Kot	Cuusi
7. Zhieezhia	Giegie	Seitzemen
8. Kautze	Kackze	Cahdexan
9. Autze	Atze	Ydexen
10. Laagi	Lacke	Kymmenen

Ezeket ugyan így, a' mint itt feküsznek, sem olvasva, sem akárhogyan kimondva, el nem érteni; de könnyen érthetökké válnak a' következö feloldással; p. o. Yxi. Tégy az Y helyébe E-et vesd ki az x-et, 's tégy helyette g-t az i helyett y-t; 's látod kész az egy; és ezt mellyik Magyar nem érti? Igy a' többivel.

De a' számolásnak módja is szakasztott magyar! Mert a' Lapp, p. o. a' 31-et így mondja:

auft goalmad lokkai; unum ad tertium decem 's a' t. — Már, ha az el származásnak régisége azt szülhette is, hogy a' szám szavakat egészen különbözökkel cserélnék fel: ki hidje, hogy ez, vagy akármi más ok a' számolás rendét is éppen viszsza forgattassa, holott lehetetlen volt az alkalomnak valaha megszűnnie azt a' rendet folyvást és szűzen megtarthatni, melly szerint az eggyes a' tizéset természetesen követi.

Említést érdemel ez is: (p. 60.). „Iste modus numeros majores tot vocabulorum combinatione exprimendi satis probat, quod de Lapponibus Scriptores memoriae prodiderunt; ipsos nempe non facile ultra decem numerare, numerum vero millesimum omnino ignorare". De ezek az Irók csalatkoztak. Mert a' Száz a' Voguloknál: Schaet, a' Votyákoknál: Tsu, a' Permeknél: Schjo. Az ezer: a' Votyákoknál: Ssurs; a' mint ezt Pray Úrnál feljegyezve találni. Ha pedig vannak Lapp-fajtok, kik tizen felűl számlálni nem tudnak, úgy a' Czigányok legalább ebben azoknak elejbek hágnak; kik nem csak a' tizeseket külön és eggyes névvel ejtik, de az ötvent kétféleképpen is így: pâncsvârdes = 50. és: hepaschell $= \frac{100}{2}$, vagy fél száz; mert nálok a' száz: Sell. Ezrek nékik sincs, mivel a' mint mondják, ritka czigány, kinek szerencséje van megezresednie. A' tizesek számlálásában az eggyest ők is a' tizes után teszik. Igy: 11. dezsu-jék, 12. dezsu-dhuj, 13. dezsu-trin, 's a' t.

Hoszszasnak kellene lennem, ha Sajnovics Úrnak minden ide vágó ki 's bekanyargásait, erőlködéseit, talánozásait rázóra akarnám venni. Elég legyen itéletemet felöle kimondanom, hogy ő tudós Astronomus lehetett, de éppen

el nem készültt ember volt illy feszes, csiklándékos, tartós türödelmet, hoszszú nyomozást, bő tapasztalást kivánó munkának klassikai kivitelére. El hitethette ő az Északnak Lexicographusaival (p. 66.) hogy „his praepositionibus: ab, ex, cum, in, de, etc. in Lapponum, SEV Ungarorum idiomate respondent suffixa quaepiam". Nem a' suffixumok, hanem a' SEV ellen szóllok; mintha már megvolt volna mutatva, hogy a' Lappok vagy Magyarok eggyek. Gyanús én előttem az a' magyar uyelvmester, ki p. o. így tanít: (p. 61). „Unde non recte diceret Lappo aut Ungarus: do tibi quatvor libros: adom néked négy könyveket; sed dicere debet: adom néked négy könyvet. Igy a' Tordasi Magyar! Lappul vagy finnul szerettem volna olvasni, hogyan adja nékem négy könyvet; de ekkora lap szókötésre az egész Demonstrátióban nem találtam.

Ha már, magyar Philologus így félre viheti a' Vélekedőt: hát akkor, mikor ollyanok ártakoznak a' dologba, kik vagy eggyik vagy másik nyelvet, vagy eggyiket sem értik, 's minden Canonjok csak a' száraz Lexiconok, Dictionáriumok; mellyekből, ha legjobbak volnának is, bizonyos vagyok benne, hogy legalább a' magyar szókat kimondani sem tudják, nem hogy értenék, róla és belőle okoskodhatnának, 's itélő birái lehetnének: mit tegyünk egyebet, mint hogy képünket tenyerünkkel lesimítjuk, és mind a' magunknak, mind az azoknak valót el gondoljuk. Ki is csodálja, hogy közülök ugyan azon Dictionáriumban az eggyik fehérnek látja azt, a' mit a' másik feketének néz? Például legyenek. Rudbek és Wotton (Sajnov. Dem. p. 74). Amaz: „Ungaricam et fennicam lingvas tam propingva cognatione sibi

junctas deprehendit, ut consangvineae merito dici queant". Ez: „lingvam Esthicam et Leticam dialectos esse lingvae fennicae; Ungaricam vero toto caelo ab omnibus europaeis differre". — Ezen csupa dictionáriumos magyar nyelvtudását nyiltt egyenességgel megvalja. Theophil. Sigefred. Bayer, (ki Desericsnél l. c. p. 97. a' Magyarokat a' Finnoktól és Lappoktól egészen megkülönbözteti); holott Bél Mátyáshoz eresztett levelében írja: „Quantum judicare possum ex Molnari Dictionario, major et potior pars lingvae hungaricae a fennica sive finnica abhorret". De Gebhardi mást látott dictionáriumában. (B. 34. S. 262). „Es sind die heutigen Sprachen dieser Nationen, (Finn, Lapp, Kareli, Magyar), einander so ähnlich geblieben, dasz ein Hungar den Karelier, und mit etwas mehrerer Mühe auch den Lappen verstehen kann". — Im Gebhardi jobb magyar, mint Sajnovics; mert ő a' Lappokkal, Finnokkal magyarúl beszélhetett volna; értvén, ha ő, és amazok magyarúl tudtak volna!

A' ki illy meghatározottan szólhat a' magyar nyelvről, annak magyarúl is jól kell tudnia. De tud is ő. Hogy ebben kétségünk ne legyen, adok egy két példát a' sokból. Igy (B. 34. S. 370.) minekutánna a' Kozárokról mindent tövel heggyel öszsze viszsza forgatott volna, oda veti: „In ihrer Hauptstadt Atel, oder Balangiar am Ausflusse der Wolga (Astrakan) blühete der Handel, und gegen ihre nördlichen Nachbarn wurden sie durch die Festung Sarcel (Szarhely) (így!) „an den Qwellen des Donetz gesichert". — Hogy a' Kozárok magokat észak felűl háborgó szomszédjaik ellen foganatosab-

ban oltalmazhassák, Theophilus Császártól 834. várépítőt kértek, ki a' várrakatást el rendelné, és a' munkát igazgatná. Petronást küldötte. Ez a' Donetznek fakadásánál rakatott egy Sarkhely nevű erősséget; melly szó mind a' kimondásban magyar, mind a' jelentésben a' magyar végvárral, véghellyel ugyan az; ha megengedhető is, hogy már akkor más néven Belgorodnak — Fehérvárnak nevezteteti, gondolom az Oroszoktól; mert a' Kozár nyelvről nem lehet itélni, melly a' nemzettel eggyütt régen kiveszett. Igaz ugyan, hogy Pray Úr nagy látszatósággal és kitűnő szorgalommal tanítja a' Kozároknak régi Eleinkkel való nemzeti és nyelvbéli azonságokat: de ez inkább elmés talánozás, a' mivel ő szerfelett is bövelkedik, mint hitelig érő bizonyosság.— (Cf. Kéri Impp. Orient. p. 320. Gebhardi l. c. S. 384.) Azt igen csodálom, hogy Pray Úr a' Sarkhelyt Szárhelynek olvassa, 's magyar létére a' azót tiszta, világos jelentéséből minden ok nélkül kiveszi. (Dissert. p. 90.) Szár-hely, írja ő, ugyan az a' magyarban, a' mi Constantinusnál az album hospitium, vagy Leo Byzantinusnál az alba domus. „Szár enim album Hungaris notabat". Szár nem fehért, hanem kopaszt jelentett. Ezért nevezték Ladislaus Calvust Szár Lászlónak, I. Bélát, ki barna és kopasz volt Szeg-szárnak. (L. Túróczit P. Q. c. 46.) Maga Pray Úr sem olvassa Constantinusnál Σαρέλ, hanem Σαρκελ; melly igaz olvasást, a' szó jelentésének ellenére nem kellett vala el hagynia. A' Sárg-hely még gyarlóbban van találgatva. A' Magyarok, kikhez Pray Úr a' Kozárokat is számlálja, soha vagy a' Biel-Belgorodot, vagy a' magyar Fehérvárt Szár-

vagy Sárghelynek nem nevezték, hanem a' legrégibb időktől fogva Fehérvárnak. Igy: Neszter-Nándor-Gyula-Székesfehérvár.

Gebhardi Úr, Béla K. magyar Jegyzőjénél is jobban tud magyarúl. Igy (l. c. S. 391.) írja Árpádról, (ein Mann, dem die hungarische Nation, wenn wir ihren alten Barden glauben wollen! (nem kérjük ő Tudóságát). Sehr vieles zu verdanken hat".) hogy: im Walde Gemelsen am Moraste Kurtueltou oder zu Scerii (vermuthlich Altserin) die erste Landesgesetze gegeben, und vielen Edeln Erbländer zugetheilt. — Die Scerischen Gesetze betrafen den Lehndienst" 's a' t. Csak megmarad ő Altserinnél, az az, a' mint gondolom, Zrin városánál Horvát országban az Unnához közel; mert nem vélhető, hogy Szörényről (Severinum) álmodozzék. De ez nem úgy van. A' Királyi Jegyző c. 39. et 40. így beszél: Árpád Zalánt, görög segétségével eggyütt Titulnál úgy megrontotta, hogy ez egy lélegzettel Nándorfehérvárba futna, a' Görögök pedig csak hem mind a' Tiszába vesznének. Innen megfordúlt Árpád, és Körtvéltónál a' Gyömölcsényi erdő mellett megállapodván 34 napot Nemeseivel eggyütt az Ország törvénnyeinek el rendelésében, szerkeztetésében töltött. „Azt a' helyet, hol ez történt, a' Magyarok saját nyelveken Szernek nevezték, mivel az Ország dolgai ott intéztettek el". A' gyűlés tehát, és annak lelke adott a' helynek nevet, nem a' hely amannak. A' hely most is fenn vagyon Csongrád Vármegyében, 's neve Pusztaszer. Körtvéltóról Sándor Ur ezt írja: (Sokf. 11. D. 21. l.) „Talán a' mostani Dótzi tó Csongrád Vármegyében, a' Tisza jobbfelén. Oláh Miklós az 1530. írott könyvében emlékezik ezen

a'

a' tájon valamelly Körtvéles nevű népes helyről így írván: In ripa Tibisci orientem versus labentis sunt inter alia plurima Oppida Szolnok, Várkony, Körthvéles, Szegedinum. De ezen Körtvélesnek most nintsen semmi nyoma. — Ama régi Magyar ország földképén, mellyet még Mercator adott ki 1578-ban, valóban kivagyon téve, és ugyan a' Felgyő, és Tömörkény alól a' Tisza jobb partján".

Ismét Gebhardi Úr: (l. c. S. 382.) „Almus gieng über den Etel und Telbu (Anonym. Tulbou.) nach Susudel (Anonym. Susudal) in Ruszland". Veszem észre, hogy valamint Etel, úgy Telbu is folyóvíz Gebhardinál. Pedig a' Királyi Jegyző csavargás nélkül mondja: „Venientes autem dies plurimos, per deserta loca, et fluvium Etyl super Tulbou sedentes ritu paganismo transnataverunt". Jól tudom a' közvélekedést, hogy a' Magyarok az Etelen tömlökön úsztak által: de a' tömlök helyett talpakat értenem hihetőbb vagy csak azért is, mivel valamennyi aszszony, gyermek, szekerek, 's egyébb holmi, tömlökön nem úszhattak, Tulbou is a' talppal, nem a' tömlővel eggyez. (L. T. T. Keresztúri Urat l. c. p. 14.) Ismét ö: (l. c. S. 384.) „Dieses Land Atelkusu oder Hungerie (!) hatte warscheinlich einen petschenegischen oder patzinatischen Namen: denn in der petschenegischen Sprache heiszt Atel ein Flusz, und Ouzu (russisch Joza) die Donau". (S. 385.) „In Ertem oder Irtim scheint fast der heutige hungarische Name des Groszfürstenthums Siebenbürgen (Erdély) zu liegen, welcher Erdeel, Erdewelwe, und Erdeelew im vierzehnten Jahrhunderte geschrieben ward". Mit mondjunk már ennek az elmés szókovácsnak? ennek a' Besenyei nyelv-

tudósnak? hogy nincs szemérme az élö nyelvnek, mellyet nem ért, szavain tántorogni! Hiszen nem magyartalannak való feszegetni, honnan származik Atelköz: ki talán soha sem hallott valamit Duna-Rába-Tó-Csiliz-Sziget-Mura-Szamos közről. 'S hol lelte ö a' Besenyei nyelvet, mellyben Atel folyót, és Ouzu Dunát tesz. De legyen. Tegyük öszsze; 's leszsz: Atelouzu, (nem Atelkusu) a' k-nak, mint meghatározó betűnek kimaradásával; és kerül belöle ez az értelem: Folyóduna. Értem, hogy a' Duna folyó; de azt is bizonnyal hiszem, hogy egy Nemzet, országát ultima differentia nélkül illy bolondúl nem nevezi *). Az Ertem mind maga magának, mind csigázójának megfelel.

Tudom, hogy nem tanuló gyermeknek való a' régi magyar írast értelmesen olvasni: de még is bizony rettenetes magyar szóbonczoló, vagy igazabban mondva, szókinzó Gebhardi. 'S mivel lehetetlen nem tudnia, hogy ö erre a'

*) T. T. Tuboly László Úr szerint (Tud. Gyüjt. 1822. 2. K. 5. l.) Atel v. Etelköz nem fekszi meg az Isztert. „Atila is Etelközben, vagy is a' Don's Volga közben lakván". — Ismét: a' 17. l. „Három esztendeig késett Almos egész hadával Susdaliában (?) vagy Etelközben". De 1) Susdal nem szorúl a' Don és Volga közé. 2) Const. Porph. ki bennünket Atelközről tudósít, a' tartománynak folyóit feljegyezvén, annak határaira is rávezet. „Flumina autem isthaec sunt: primus fluvius Baruch appellatur, secundus Cubu, tertius Trullus, quartus Prutus, quintus denique Seretus nuncupatur". 3) Itt szállottak meg a' Magyarok, minekutánna öket a' Besenyödök kinyomták: tehat Atelköz nem lehet a' Volga és Don köze. — Eggyik felről bizonyosan az Iszter hasitotta, mellyre Constant. szavai mutatnak: „in hoc autem loco antiqua quaedam monumenta supersunt, inter quae pons Trajani". Ez a' hid a' régi Szörényi bánságban volt; a' mostani Cladova és Cernez között. (Funke. r. s. lexic.) 4) Ugyan Constant. az Atelközi Magyarok szomszedságába keletről a' Bolgárokat helyhezteti. Pray Annal. p. 307. Cf. J. A. Keresztúri Dissert. cit. p. 28. és Fesslernek Atelközi Mappája.

munkára sem termett, sem készültt ember: mért hegymesterkedik árkon túl? De mnnyünk még vele egy két lépésnyire. Ki gondolná el, hol találtatik Magyar nevezetünk, mellyet olly sokan, olly régen, olly sokféleképpen találgatnak? Ő megmondja: (l. c. S. 377.) „Die Megeri Μεγέρη Moger oder wie jezt der Name geschrieben wird, Magyar, scheinen mit den finnischen Meschtscheren, deren in den russischen Jahrbüchern gedacht wird, verwandt gewesen zu seyn, weil nicht nur beyde Namen, sondern auch die finnische und hungarische Sprache eine Aenlichkeit haben". Meglehet hogy vagyon finn mescsér, vagy mecsér, vagy mocsár nevű falu, vagy egész vidék is, valamint nálunk is vagyon Mecsér, Hanyság, 's a' t. de az én fülem nem érzi, hogy mecsér és magyar öszszehangzók, 's hogy így valamelly rokonságra mutatnának. A' nyelvek némünémű hasonlóságát pedig, mint mondám, nem tagadom; de e' mellett nem csak Sajnovicsnak idem esséjét nem hiszem, de azt sem, hogy a' Magyar a' Finnot, Lappot könnyen megértse, minekutánna Sajnovics akarton akarva sem értette meg. Hihetőbb előttem, a' mit Deserics Úr, vagy, mint T. T. Keresztúri Urnál olvasom: Desericzky), l. c. p. 159. Herbersteinnal bizonyít; ki I. Maximilián, V. Károly, és I. Ferdinand Császárok idejében az Orosz Herczegi udvarnál követi tisztet viselt. „Mondják, (Herberstein szavai), hogy a' Juharok mái napiglan a' Magyarokkal azon egy nyelven beszélnek. Igaz-e? nem tudom. Mert noha gondosan rajta voltam, hogy kitanulnám, még sem találtam azon tartományban senkit is, kivel magyarúl tudó inasom beszédbe eredhetett volna". Ezt bizonyítja Dob-

rovszky Úr is. (Litterarische Nachrichten etc. Prag. 1796. S. 94. Sokf. 6. D. 126. l.)" született Magyarok, kik Pétervárott finn szolgálatbelieket beszélni hallottak, tőlem megkérdeztetve, ha értik-e őket? mondották, hogy a' beszédnek hangja különösen érdekli füleiket, de csak ugyan semmit sem értenek belőle". Tehát csak azok beszéltetik a' Magyart a' Lappokkal, Finnokkal, kiknek ebbéli tapasztalások nem lévén holmi hallomásokhoz, czifra de üres csevegésekhez kötik hiteleket: azok pedig kik ott járnak, kelnek, csak a' Süketnémák nyelvén beszélhetnek velek.

De engedjük meg, hogy vannak az Orosz birodalomban magyaros faluk; mert ezt is hallottam vak hírből. Mi következik ebből egyébb, mint hogy azoknak eleik vagy Pannóniából, vagy előbb a' régi nagy Magyar országból valamelly viszontagságok által oda csapódtak, miként azok a' Magyarok, kik most Candiában laknak. Ez utólsót nem magam főztem. Élő bizonyságom rá Sopronyi Kanonok Főtisztelendő Mollik Ferencz Úr, kinek nevével vakmerőség volna költeményre viszsza élnem. Ő 1805. Györött hozzám jövén, ezt beszéllé: Sajnálom, hogy olly későn tudtam meg, a' mit most tudok. Ma ment el a' hugomtól egy festő legény, ki azt mondá, hogy ő Candiából való, 's mivel kételkedésemet és csodálkozásomat képemről olvasta, így folytatá beszédét: Igen is, Candia az én hazám. Vagynak ott egynéhány tiszta magyar faluk egy széltében. Öltözetek hoszszú mente, öv, és kalpag. Illy ruhát viselnek magyar Papjaink is. Keresztények vagyunk. Nagy apám hagyta meg az apámnak, hogy ha a' szerencse engedi, keresse meg Magyar országot, 's abban régi származása he-

lyét Győr mellett Csanakot. Ezt az apám helyett én tellyesítettem. — Tehát hogyan szakadtak oda a' Magyarok? kérdé a' Kanonok Úr. Török rabságba esvén, felelé, a' Törökök szállították őket oda, 's megengedték, hogy tulajdon biróság alatt élhessenek. — Többet is vágyott a' tudós Kanonok Úr töle kitanúlni, de ő azt mondá: Nincs időm késni, mert nem akarok vándorló társaimtól el maradni. A' nélkül is sietve sietek édes hazámba, hol a' Magyarok tisztábban is beszélnek magyarúl, szívesebbek is, mint az itt valók. Ezzel el vált a' különös vándorló, és Triesztnek vette útját, hogy ott a' tengerre bocsátkozzék. Im, hol nem találkoznak Magyarok! —

Úgy látszik, mintha a' főtárgytól félre tértem volna. De én láttatni akarám, kellett is, mennyiben győztös Sajnovics Úr azzal a' nagy hírrel zajjal kikiáltott idem esséve l; úgy nem különben azt is, hogy a' magyartalan külföldiek nyelvünknek más nyelvekkel való összse hasonlításában az álomfejtőknél is jóval gyarlóbbak; 's legyenek bár mindenben tudósak, de ebben tökélletesen tudatlanok; és midőn minket akarnak kikaczagni, magokat teszik nevetségesekké. Mivel pedig sem Sajnovics Úrnál eggyes, gyakorta összse gyötrött, kificzamított lapp, 's finn szavaknál, 's néhány száraz iskolás rámáról levontt alkalmaztatásoknál egyebet nem találtam; sem a' fellegeken fellül magasztalt Leem Lexiconjára szert nem tehettem: kívánva kívántam, vajha akadnék legalább olly finn vagy lapp töredékre, mellyből az annyiszor emlegetett nyelvbéli rokonságot kicsalhatnám. Éppen ezen gondolkozás közben felnyitom az Országok és Népek ismértetését, (Länder und Völkerkunde. IV. Band.

Nro 5.) és szemembe akad (S. 418.) egy szerelmes finn dall, mellyet Skjöldebrand közöl, és igy következik:

Jos mun tuttuni tulissi,
Ennen näh tyni näkyissi.
Sillen sunta suika jaissin
Olis sun suden wenessä
Sillen kättä häppä jaissin
Jospa kärmä kämmen päässä!
Olisko tuuli mielelissä!
Ahawainen hielelissä
Sanan tvisi, sanan weisi,
Sanan luan Inkuttäissi
Kahden rahkaan wälillä
Ennämbä heitän berkurruat,
Paisit papillan unohdan,
Ennen hun heit an hertaiseni.
Kesan kestytel dyäni
Talwen taiwulel duäni.

El hiszem, hogy ez nincs azzal az ortographiával irva, melly az igaz kimondást, vagy is finn hangejtést velem tudatná; és hogy a' finn szájból sokkal másképpen jö ki, mint a' hogy én itt olvasom: de akár hogy próbáltam is csak néhány szavaknak értelmét kitapogatni, egész Finn országért sem tudtam rá menni, minekelötte németre forditva olvasnám. Magyarúl illyképpen lebet a' német forditás után:

O, vajha kegyesem jöne,
Vajha a' jól ismértt megjelenne!
Miképp röpülne csókom ajka felé;
'S, ha bár róla farkasvér csöpögne is,
Miképp szorítnám az ö kezét
Habár kigyó átfonná is.
Mért nincs a' szél lehének lelke?

Mért nincsen néki szava?
Hogy gondolatim kedvesemhez vinné,
'S hozzám az övéit, 's a' szókat felváltaná
Két szerető szívek között?
A' Papnak asztala nem kellene,
Leányának csicsomáját megvetném
Előbb, mint kedvesemet el hagynám,
Kit én nyárban magamhoz kócsolni,
Télben szelídítni igyekeznék.

Tudom, hogy némelly szavak helyett másokat lehetne tenni; de ha a' dalnak ez az igaz értelme, a' mit én a' tudós Fordítónak el hiszek: tudom azt is, hogy ezt az értelmet belőle egy Magyar sem babonázná ki; még Sajnovics Úr sem; noha látom, hogy 3. suika, a' csókhoz, 6. kärmä, a' körműléshez, 11. kahden rahkaan, két rokonhoz, 16. Talwen, a' télhez valamennyire közelít. Nekem ugyan hijába mondják az idem esset; hijába, hogy könnyű szerrel megértjük egymást: mert ha ez igaz, kár vala a' fordításban csak kis időt is töltenem. De értse meg, a' ki Oedipus nélkül értheti.

Azonban látom én, mi bujkál a' harasztban. Egyenesen az, hogy dicső nemes származásunkat velünk el felejtessék, 's azután kissebbitésünkben fokról fokra szabadabban ugrándozhassanak. Illy meszszirőll kerülgetik már kezdetében örökkétartóságot igért nemzeti alkotmányunkat, hogy előbb zavarossá, azután kétségessé, végre semmivé tegyék, 's a' Magyart a' magokban fenn álló nemzetek sorából kitudják. Azért nem hiteles Béla Király Kanczellárja, mivel a' Magyaroknak fényes származásokat, dicső hadi tetteiket, bölcs politikájokat, nem vad, hanem csinosúltt néphez

illő emberségeket beszéli. Előttem áll, melly örömest viszsza tolnák jó Anonymusunkat a' sötét röjtökbe, 's átkozzák magokban azokat, kik ötet onnan kiszabadították. (Cf. Sokf. 8. D. 50. l.) Bizonnyal, ha nemzet nem volna, melly magyarúl beszél; — jól megértsük: ha a' magyar nyelv kiveszett volna, úgy kész a' régi víta után az óhajtott győzödelem. Akkor ezek a' grammatizáló, analyzáló, etymologizáló polyhistor Urak rákötnék az el hitetett világnak orrára, hogy a' parduczos kaczagányos vitéz Magyarok Grönlandból, vagy, ha az északnak még mostohább, sorvadtabb suttona vagyon, onnan hulladoztak által. Hah!

A' bátor keselyűt nem költik gyáva galambok!

De mennél ezek tüzesebb üszkökkel pörzsölik nemzeti születésünk tisztességét; mennél hevesebben duzzadnak a' megismértt igazságnak letürkölésére: annál melegebben felgyúllad, 's kitör Fessler Úr az ártatlan, a' bűntelenül űzöbe vett szent ügynek védelmére; kiben nem egy honföldinek pirultára, az idegen csillag alatt is megvalósodik, hogy a' vér vízzé nem válik; ki előtt ennekutánna sok széltámasztók végre talán lefogják tarka lobogóikat hajtani; nem küszködvén tovább a' keletlen hiú vélekedések zsibárúja mellett.

A' dicsértt Tudós tehát így beszél (l. c. S. 175.) „Már gyakran, 's néha fáradságos mesterkedéssel összse hasonlítatott a' magyar nyelv a' finn szóllásnak módjaival: de soha nem olly alaposan, hogy a' nyelveknek hasonlóságából a' Magyaroknak a' Finnokkal való atyafisága, nem mintha loppal kibujt, hanem valóság szerint következett volna. Az egy tőkéről való népeknek eggyezniek kell a' gyökér szavakban.—

Ezen kivül az egy tőkéről való népeknek azokat a' tárgyakat, mellyek az embert, úgymint embert, házi foglalatossági körül, vagy külsei forgódásaiban legközelebbről érdeklik; mellyek az ő testi erejének, 's tehetségeinek dolgot adnak, ötet körülfogják, figyelmét hathatósban ingerlik; mellyek bájolnak vagy rettentnek, szerelmet vagy gyülölést gerjesztnek: egyféle, vagy hasonló jegyekkel kell ejteniek. — Az, hogy néhány száz tárgy a' két nyelvben egyfélén, vagy hasonlóan hangzik, nem mutathat többre, minthogy a' Magyarok finn népek közt laktak, 's ezek közül néhány csapat magát az el költözökhöz foglalta; ellenben néhány csapat amazok közül helyben maradt. Sokat fogtak fel tölök ezek a' finn csordák, sokat tanultak megjegyezni és kimondani. Innen a' sok magyar szók, szóejtegetések, és az egész hasonlóság. De a' Magyarok nem voltak Finnok; nem a' nagy finn tőkének ága; a' mit nyelvek, és nemzeti karakterek megbizonyít".

„A' Magyar több száz olly tárgyakat, mellyek az embernek legközelebbi szükségéhez tartoznak, 's ötet legközelebbről körül veszik, maga tulajdon nyelvén olly névvel nevez, mellyet a' finn nem ismér, 's még is a' nyugoti nyelvekkel éppen nem rokon. Némelly tárgyaknak nevezésére a' finn népeknek szavok sincs, mivel maga a' dolog sincs meg nálok. Mikor, és hol ismérték meg ezeket a' Magyarok, hogy saját nyelveken úgy, a' mint másoknál nincsenek nevezve, kiejtenék? Nem az ő nyugotra lett költözések után, hol már nagyobb részént Szláv népek laktanak, kik a' szóba kerültt dolgokat szintúgy különbözőképpen nevezik, mint a' finn népek. Nem mint született Finnok; mert miképp történhetett, hogy a' finntőkének ép-

pen, és ez az eggyetlen ága érné el ezt a' nyelvbéli csinosodást, a' többi pedig hátra maradna? Ide járul, hogy a' Magyar saját nyelvén olly dolgoknak adott tulajdon nevet, mellyeket csak déli Ázsiának belsö részeiben, nem a' Finnoknál, sem a' nyugotiaknál ismérhetett meg; mint: oroszlány, öszvér, poroszka, teve, sárkány, bíbor, bársony 's a' t. Ellenben, mellyekkel nyugoton ismérkedett meg, azoknak jegyzésére, többnyire valamellyiktöl azok közül kölcsönözött nevet; mellyet még is megtördelvén, a' magyar szóllásnak hangejtéséhez közelebb szerkesztetni igyekezett". Eddig Fessler.

Figyelmet érdemel még Sándor Urnak ide tartozó megjegyzése is. (Sokf. 7. D. 52. l.) „Vannak, kik még most sem esmérik olly igen nagynak ezt a' rokonságot. Ezek azt mondják, hogy a' Fin és Lap nyelvek tsak némelly szavakban egyeznének meg a' mi nyelvünkkel szintúgy, valamint a' török nyelv is, de nem a' szavak ejtegetésiben, hajtogatásiban, 's kötögetésiben; 's ez, nem pedig amaz mutatná meg igazán a' nyelvek hasonlóságát. Mert ha tsak a' szavaknak két különös nyelvekben való hasonló értelmét akarjuk tekinteni és számba venni, úgy bizvást el mondhatjuk, hogy a' magyar nyelv minden nyelvek közül a' tót nyelvvel egyezik meg legjobban, 's ehez a' nyelvhez leghasonlóbb. — Bizonnyára a' két nyelvben előforduló, 's egyfélét jelentö hasonló szavak a' nyelveknek rokonságát nem teszik ki: mert minden nemzet a' közel vagy eggyütt lakó szomszéd nemzettöl költsönöz szavakat". — Hogy ez így szokott történni, Engel Úr is megvalja, (Disquisit. p. 65.) „Haec omnia eum in finem a me adlata sunt, ut arctam Hungarorum

et Slavorum societatem probem, in qua fieri non potuit, quin sicut in Bulgaros, ita et in Ungaros multa e Slavicis moribus, institutis, imo et vocabulis, loquendique formulis transirent".

Valamint pedig ez bizonyos, és kifoghatatlanúl igaz; 's belőle még sem következik, hogy a' Magyarok a' Szlávoktól származtanak légyen: szintúgy a' finn és magyar nyelvnek némű némű hasonlóságából, összeérésből nem következhetik más, mint hogy szomszédok lévén egymástól némelly szókat és szóllás formákat kölcsönöztek.

Ha nyelvünknek más nyelvekkel való effélе hasonlóságából nemzeti rokonságunk következnék: úgy Európában a' Szlavokon kivül a' Németekkel, Rómaiakkal, 's még a' Franczokkal is rokonok lehetnénk. Ezt pedig még senki tréfából sem erösitette, ámbár akármellyik nemzetnek is dicsöségére vált volna magát a' nemzeti származásban velünk összse kapcsolhatni. „A' ki ezen nyelvbéli hasonlóságból nemzeti rokonságot hoz ki, nem gondolja meg, hogy Isten tudja hány, soha összse nem tartozott nemzeteket összse atyafiasit. Ugyan is: „mennyi görög szavakkal bir a' deák nyelv? mennyi deákkal a' frantz, spanyol, angoly és német nyelv? mennyi frantztzal az említett két utólsó nyelv"? (Sándor. Sokf. 12. D. 4. l.)

De akár mekkorának vegyük is ezt a' finn nyelvbéli rokonságot; akár semmit le ne húzzunk is Sajnovics Urnak vetegetéséből: támadе belőle valamelly bizonyosság a' Finnoktól való nemzeti származásunkra? Nem ugyan. Bölcsen jegyzi meg egy római Tudós: „Non temere aliquid proferendum de alicujus gentis origine. — Sola lingvarum affinitas fallax est,

praesertim quandó radices vocabulorum tradi et demonstrari non possunt; nam mihi certum fixumque est, in nostris lingvis multa adscitia vocabula aeque vetustissima dari, quorum rationem, veramque originem exhibere ne doctissimi quidem viri possint, (Paulinus a S. Bartholom. S. Congreg. ab Indice Consultor, et Mission. Orient. Synodicus. Roma 20. Aug. 1803. T. T. Beregszászi Urnak közléséből. Tud. Gyűjt. 1822. 2. K. 112. l.)

Ha tehát vagyon is a' finn és magyar nyelv között néműnémű hasonlóság; sőt ha olly szoros volna is köztök a' rokonság, mint a' vitatóknak tetszik: még ebből nemzeti rokonságot; vagy a' Magyaroknak a' finnoktól való eredését ki nem hüvelyezhetni. Nagyon helyesen van az Erlangi vizsgálatban mondva: „Ha a' magyar nyelv a' lappal valóban rokon is, a' mi még nincs megmutatva; ebből nem következik, hogy a' Magyarok Lapp országból származnak, hanem inkább, hogy hajdan Azsiának valamelly hevesebb klimájában egy köztörzsök attyok és lakhelyek volt, honnan a' Lappok észak, a' Törökök dél, a' Magyarok nyugot felé költöztenek. Hogy a' Lapp föld valaha olly népes lett volna, ezt sem a' történet jegyzésekből, sem annak természeti fekvéséből 's minéműségéből, úgy tetszik, nem igen lehetne megbizonyítani". (Közli T. T. Beregszászi Úr. Tud. Gyűjt. 1822. 2. K. 104. l.)

A' mit Fischer Úr emleget, hogy a' magyar nyelvben sok töröktatár szó lappang; és hogy ő erre tizenkét számra menő példát hoz fel: a' vitatók ügyét nem nyertesíti, sőt majd nem nevetségessé teszi. Mert

1) Minden Északiak, ha még olly tudósok is; és ha minden magyar dictionáriumok-

kal, grammatikákkal, úgy körül építik is magokat, mint Sajnovics az északiakkal; (Demoustr. p. 73.) de magyartalanok lévén, minden idegen nyelvek tudása mellett sem competens birók a' magyar szavaknak más nemzetek szavaival való egybe hasonlításában. Csak egy magát kevélyen megfeszített, 's nyelvek tudásával csillogni akaró Hagerhez fér mondani: „Quumque invictis fennica Hungarorum progenies jam firmata sit rationibus". (?) Az szóll illy fennyen, a' ki magyarúl kenyeret sem tudna kérni, ha csak nem a' finn földön, hol magyar nyelv nem tudását senki szemére nem vetné.

2) Tizenkét szó az ezerek között el enyészik; 's ennyit soknak mondani gyermeki dolog.

3) Mert így, ha az hasonló, vagy ugyan azon szavak öszsze jövetele, két nemzetben a' nemzeti vér-atyafiságra mutat: megszűnik a' finn, és helyébe áll a' tatár-atyafiság. A' Finnokat pedig a' Tatárokkal csak Noe bárkájából lehet egy származatuaknak mondani; bár mint akarja is Strallenberg Fischernek organuma. A' mit T. Tubolyszegi Tuboly László Úr (Tudom. Gyüjt. 1822. 2. K. 34. l.) minden történetet hitelesitő támadék nélkül beszél: hogy a' Magyarok a' Tatárokat nem hitték Tatároknak, hanem Kunoknak lenni, kik a' magyar nyelvet az itteni Magyaroknál tisztábban szóllották; több históriai tréfáival eggyütt a' próbakövet ki nem álja, 's csak álmodott képzelödés. (Cf. Rogerius C. 14. et 40. Turóczi. c. 74. Part. 2.)

4) Ha tizenkét jeles példából, vagy annyi szóból nemzeti atyafiság kerekedik: úgy háromszor tizenkettő közelebbi atyafiságra vezet; 's ez lészen a' római ezen szavak után: Alamizs-

na, dézma, forma, furni, (forare) jus, kád, kamara, kántor, kapni, kémény, korona, kurta, lámpás, láncsa, lassu, lator, leczke, lencse, lénia, mód, muzsika, must, óra, orgona, papiros, pár, pásztor, pompa, portzió, próba, regula, sors, templom, testamentom, tonus, vers, zsák; mind ollyan szók, mellyekkel a' tudatlan parasztok is élnek; és hány vagyon még ezeken kivül, a' kereszt neveket, egyházi, törvényes, tudományos, tiszt, gazdaságbéli, művészi szókat számba sem vévén. Tót, és német vendég szavainkat nem is említem. — Tehát Fischernek opiniója „de multis vocabulis tataroturcicis in lingva Hungarorum latentibus", nem nehezíti a' serpenyöt, 's bizvást kevereghet a' levegöben el oszló opinióknak körében: de sem Finnokká, sem Tatárokká nem teszi a' Magyarokat.

De ha a' külön, 's egymástól meszsze vetödött nemzeteknél, ez a' kissebb vagy nagyobb nyelvbéli közelités, söt némellyeknél tagadhatatlan rokonság, nem azon nemzeteknek viszonos atyafiságokra mutat: miképpen történhetett, hogy ugyan azon nyelvben, (mi a' nemzetnek eggyik fö jegye, és különböztetö billyege), sok idö múlva is annyira eggyezzenek, mint a' finn el ágozások és Magyarok? Erre T. T. Pápay Urnak szavaival felelek. (A' Magyar Literatura esmérete. 69. L.) „A' legelsö nyelv az embereknek több nemzetségekre lett el oszlásával maga is el ágazván, úgy eredett a' Zsidó, Khaldeai, Szíriai, Arabiai, és más Ázsiai nyelvek; úgy származhatott amaz elsötöl, vagy annak valamellyik leányától a' mi régi Eleinknek nyelve is, mellynek természeti alkotása, mind az egytagú gyökér szavaiban, mind egyéb tulajdonságaiban mutatja még

ma is, hogy nem igen vesztette el első eredeti minéműségét, és nem igen fajzott el az annyától. Úgy lehet tehát gondolnunk, a' Magyar nyelvet a' Zsidó és más napkeleti nyelvekhez képest, mint az unoka gyermekeket, a' kiknek annyai még amaz első időkben testvérek, 's egy közönséges nagy anyától származtak. Itt tehát mintegy távolabb való rokonságot kötünk a' mi nyelvünk, és a' napkeleti nyelvek között, a' nélkül, hogy nemzetünket a' Zsidóval egy nemzetségnek tartanánk, úgymint a' melly nemzeteknek tsupán az elei származtak egy törzsökből, de abból az eredeti törzsökből, a' mellyhez fel kell vinni minden más nemzeteknek első eredetét is, jól lehet azoknak nyelvei a' sokszori el szélledés, és ismét másokkal való öszve keveredés által sokkal jobban el változtak, és alig tartottak meg valamit első eredeti formájokból". Tehát

1) Úgy tekinthetjük a' magyar nyelvet, a' keleti eredetű nyelvekhez képest, mint unoka gyermekeket, kiknek annyaik az első időben testvérek voltak, kétségkivül egy legrégibb köznemzőtől. Tehát a' finn-lapp nyelv is ezen értelemben az első időkben, több nyelvekkel eggyetemben atyafi lehetett a' magyarral; de ki képes megmondani, hányadik izen? — Jól fenn tartsuk: az első időkben.

2.) Vagyon rokonság nyelvünk, és több idegen nemzetek nyelveik között a' nélkül, hogy ebből nemzeti rokonság fesellyen; mert természetesen.

3.) Mind ezen nemzeteknek eleik egy törzsökből származtak ugyan: de abból a' törzsökből, mellyre minden nemzeteknek eredetét fel kell vinni. Itt tehát a' finn nemzetségek is velünk rokonok; de csak itt: mert az oldalas

ágakból ismét más más ágak, izek eredvén, a' végső ágakon megszűnt a' vératyafiság.

4) Ennek a' legrégibb törzsöknek nyelve, az el széllyedés előtt kétségkivűl egy volt. De minekutánna több ágakra oszlott, 's minden ág más más nemzetet formált, a' még akkor igen egyszerű, 's csiszatlan beszéd el változásának is el kerülhetlenül kellett következnie; még is úgy, hogy

5) Mind ezen nyelvbéli el változás mellett is, az eredeti törzsök nyelvnek fő tulajdonit, millyenek: a' szókötésnek módjai, hajlítások, ragasztékok, hangejtés, 's a' t. a' keletkezett nemzetek, ki többen, ki kevesebben megtartanák. Lehetnek tehát a' finn nyelvnek a' magyarral egyféle tulajdoni a' nélkül, hogy ebből tőlök való származásunk következnék.

6.) Vannak ezen a' legrégibb törzsökből kiágazott nemzeteknek több vagy kevesebb gyökér szavaik; mellyek tudniillik, minekutánna a' nyelv, formáltatásának zavarából valamennyire kitisztúlva megüllepedett, fen maradtak. Innen vagyon, hogy majd minden napkeleti nyelvekben találtatnak némelly, ugyan azont jelentő szavak, vagy épen, vagy valamennyire el forgatva.

7.) Az élő nyelvek históriája, 's maga a' dolognak természete mutatja, hogy a' szomszéd nemzetek egymástól sok szavakat, szó kötésmódokat, ékes-ejtéseket, közmondásokat kölcsönöztek, 's még most is kölcsönöznek; és ebben mindenkor a' nagyobb, csinosodtabb nemzetnek tónusa uralkodott. Igy származott által sok magyar szó, 's t. e'f. az egykor szomszéd Finnokhoz. De illy, és ekkora rokonságból, erőltetés nélkül nem mondható, hogy a' Ma-

Magyarok valaha Finnok voltak, vagy tőlök eredtek volna.

Ámbár Hell, Sajnovics, és az északi Lexicographusoknak, történet, és útazás íróknak serege Pray Úrral sokat el tudtak hitetni, de azt nem nyerték meg tőle, hogy Eleinknek a' Finn lapp földről való származásában velek tartson. És mivel a' vitatók: Svéd, Dán, Orosz írókkal forgódnak; így felel nékik: Dissert. p. 66. „A' legrégibb Iró Starcater, ki a' 9-ik században virágzott, nemzetségünknek Karéliából, vagy Finnlandiának akármelly tartományából Magyar országba való költözéséről semmit nem emlit: Evinn Salda Piller a' 10-dik, Brémai Ádám 11-dik, Saxo Grammaticus 12-dik, Snorro Sturleson 13-dik, Petrus Teutoburgicus 14-dik századbéli Irók halgatnak róla; pedig nem hihető, hogy közülök egy nemzetnek kiköltözése tudtok nélkül eshetett volna. Az Orosz Irók közül legrégibb Nestor a' 11-dik századból, midőn írja, hogy az Ugerek 898. a' Kióvi tartományon által mentek, semmit arról nem szóll, honnan jöttek"; 's ezt a' nem származást egyébb okokból is megmutatván, így rekeszti be: „Nihil igitur sive in Russicis, seu Svecis, aut Danis, Norvegicisque scriptoribus in est, quo exotica horum opinio firmetur". A' miket Pray Úr a' nyelvek rokonságáról mond, állításomat nem rontják: mert az ő feszegetése szerint, mellyben néha erőszakos is, majd nem minden Ázsiai nemzetek nyelvei egymással rokonok. Más az, hogy ez az atyafiság nála sem közelebbről való, mint a' millyennek Engel Úr, későbbi munkájában tartja. (Geschichte des königr. Ungern. Tübingen. 1811. S. 1.)" Vannak, mondja ő a' magyar nyelvnek olly külön vett

szavai, 's belső alkotmánnyának olly tulajdoni, mellyek mind a' napkeleti, mind a' finn nyelvekével közösek: de innen nem kell gondolni, hogy a' magyar nyelv ennek vagy annak leánya volna. Mind a' három nyelv az egyszerű legrégibb eredeti nyelvnek úgy szólván első szülötte, vagy unokája. Atyafiak tehát egymás között, de nem egyenes ágon alá hozva". Nem tudom, hol venne próbákat az első szülöttségnek megmutatására? vagy talán ha szorosra hajtjuk, az unokaságban is odáig alkszik, hol mind a' vérség szerint való, mind a' nyelvbéli atyafiság el tűnik, és nem lészen igaz: Hungaros ultima sua origine Fennos esse.

A' magyar nemzetnek tulajdon karakteréről legyen elég Fesslerből csak valamelly keveset is felhoznom. (L. c. S. 179.) „A' sudár magas termetet, az izmos inas testalkatot, a' tiszta magyar törzsöknek inkább déli, mint észak-ázsiai arczvonását, szóba se hozzuk; minthogy mind ez az éghajlatnak hozzá járulása és eszközlése, az egyébb népekkel való összevegyülés, a' táplálat és életmód által későbben ollyanná lehetett: ámbár ez, ugyan azon, vagy hasonló helyhezetben a' mongol vagy finn rokonokkal soha és sehol nem történt. De már Regino Apát ad Ann. 889. úgy ismérte a' Magyarokat, mint büszke, tüzes, becsületre vágyó embereket, kik szándékjokat nem igen hirlelik: kevés szavúak, 's természetek szerint többet tesznek, mint beszélnek".

Illyeneknek a' Lappokat, Finnokat, sem Tacitusnál, sem a' közép időbeli Iróknál, sem az újjabb útazóknál nem találjuk. Lássuk őket Pray Úrnál lefestve: (Dissert. 2. p. 40.) „Sunt autem Samojedi Lapponibus statura, corporis habitu et religione simillimi. Samojedi

raro quatuor pedes aequant, plerumque intra tres et quod paulo minus est, compacti: idem de Lapponibus observarunt Paulus Jovius, Zieglerus, Damianus Goes, Olaus Magnus, Olaus Petri. Niurenius, et Isaacus Vossius, cujus haec sunt: Lapponibus, Samojedis, et siqui ii magis septemtrionales; istis plane inconcinnum est corpus, et tamquam in nodum contortum, non tamen pigmaei, sive cubitales sunt; ad ternos ut plurimum cubitos, nonnunquam altius excrescunt. — Samojedi plano contusoque vultu. — És p. 41. Doctiss. Vitzenius addit latos illis esse humeros et vultum, cavos introrsum oculos, nares complanatas, labia velut platistoma sint, grande caput, atros crines, raram barbam, cutim ex fumo subfuscam". Milly különség a' Magyarok és ezek között! Illy kádfejű, lapos fitos orrú, bennülő szemű, három könyöknyi törpékből álló kétszáz húsz, harmincz ezer békaegér harczra való vitéz fundálta-e Magyar országot? Nem! ha a' mesés Tündérek erejével birtanak volna, sem! Vagy ha így; lehet-e ennél nagyobb gyalázattal Európának akkorbéli nemzeteit terhelni?

„Bölcs Leo Császár is, — folytatja Fessler, — úgy festi őket, mint szabad, nemes népet, melly a' csillogást, és felesleg valót kevésbe hajtja; ellenségét csak vitézséggel igyekezik fellűl haladni, a' munkát, fáradást nyakasan győzi, 's a' legszükségesebb dolgoknak fogyatkozását is vidám homlokkal el viseli. (Tactic. c. 2.) Következőleg: a' Magyarok már Európába jöttökkor, mind Reginónak, mind Leónak ismértetése szerint, férfias, titoktartó, tanakodó, nemes szívű, eleven, bátor emberek voltak; millyeneknek a' finn népbeliek voltaknak lenni, soha és sehol nem találtatnak".

Egy van, a' mit, vélekedésem szerint, Leónak, bár egykori Irónak festésében, igazlani nem lehet: hogy a' Magyarok a' fényt nem sokba vették. Söt a' Magyar mind a' két nemen igen is szeretett fényleni. Egy nemzet sincs Europában, mellynek akár férfia, akár aszszonya olly pompás, kincses nemzeti öltözetben ragyoghasson, mint a' Magyar, midön a' régi nemzeti viseletben féllép; mert itt nem a' mostani kuruczos viseletről van szó. Valóban, ha mi szép, különös, igézö vagyon az öltözetek tárházában; hami gondolható, ingerlö az izlésnek tudománnyában: a' magyar nemzeti öltözetben tékozolva eggyütt találtatik. Ez, mind becsét, mind symmetriáját tekintvén, még a' híres görög és római képzésnek stilusánál is magasabbra emelkedik. Ezt a' fény szeretést a' Magyaroknál már a' tatár járás előtt tellyes divatban leljük. A' fényüzés a' gazdagságnak szültje. A' Magyarok Leo üdejekor gazdagabbak voltak, mint a' majd nem kétszáz esztendeig tartott török pusztításnak, 's polgári háborúknak szomorú szakaszában; és még is milly pompa drágaság tündöklik ez üdöben a' magyar nemzeti viseleten, fegyvereken, paripákon? A' Magyar a' finomabb ízlésnek, Pannónia el foglalásakor sem volt szükében. Már kérdezem: ezt a' mássa nélkül való szép gazdag nemzeti viseletet, a' posványos, jeges északról hozták-e a' Magyarok? onnan kellett pedig hozniok, há onnan származtak. Én Finnt, Lappot nemzeti ruhában csak festve láttam; de tetétöl talpig legkissebb vonás sem magyaros rajta. Az ő ruhájok ollyan, millyen lelki képezések. „Tunicam, femoralia, tum ocreas ex pelle ursorum, plerumque tamen ex rangiferis confectas habent. Cetera vestis villosa; ventrem lato

cingulo ex iisdem rangiferorum pellibus stringunt, ornantque nonnunquam stanno". Pray l. c. p. 41. Ki látja itt a' parduczos kaczagányos Magyarokat? vagy nem különbek-e ezeknél a' czondrás Oláhok? Innen tehát nem kerűlhetett a' magyar nemzeti viselet; hanem hozták azt a' fénylésnek, a' duzs csillogásnak szűlő földéről, honnan magok is jöttek, Ázsiából.

Ezeken épűl dicső Eleinknek finn származásokat tagadó vélekedésem. Tudom, vannak kik ellenkezőt tartanak: de ők gyökeres okokkal győzzenek meg csalatkozásom felől, 's ne magokból keltt gondolatokkal viaskodjanak. Senki nem véthet ellenem azért, mivel a' dolgot nem úgy látja, mint én. Minden bizonnyal használnak, 's szükségesek a' czáfolások, mellyekből kitűnik, hogy a' derűlés elejbe rőpűlő elme, az egyenes szív, fáradásában a' nyomozott igazság kifejtésének ösztönétől izgattatott.

Horvát Endre
Téti Plébános.

2.

Az emberi Nem' rendes szaporodását előmozdító és hátráló okok.

Dicső dolog emberi nevet viselni, úgy, ha a' szerencsésebb égövezet alá helyezett ember, magát a' buta Pescherétől, a' kinek egész szótárja az egyetlenegy Pescheré szóból áll, — továbbá az egyűgyű Araukustól és a' képzettségére nézve majom nemhez tartozó Újhollándustól megkülömböztetvén, azt, a' mire őt az emberi nevezet kötelezi — híven teljesíti. De na-